

ԱՐԵՒՆԼԵԱՆ Մ Ա Մ Ր Ի Լ

ԱՄՍԱԹԵՐԲ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

1889

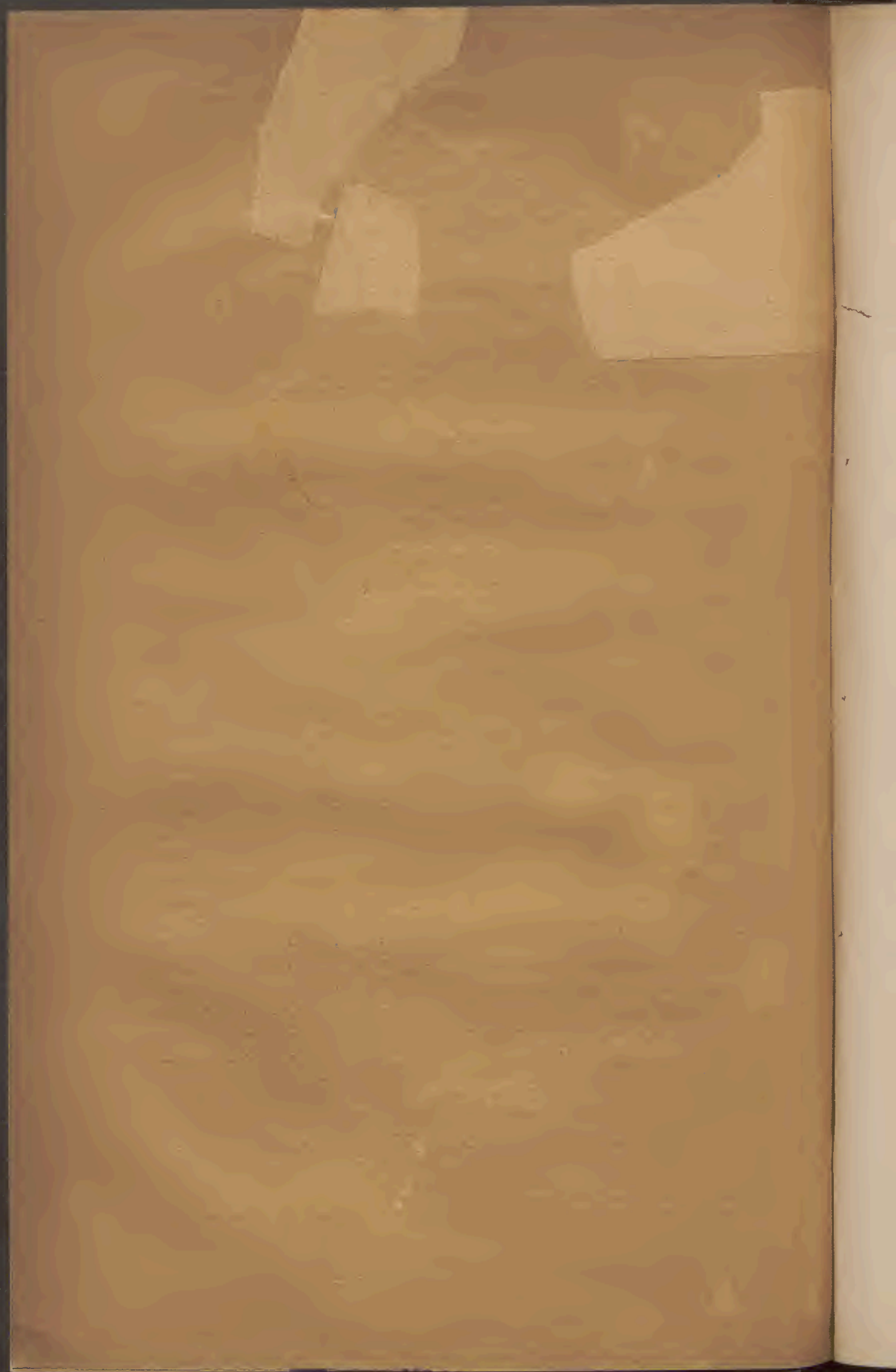
ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԵՐՈՒԶԱԿ	289
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ	305
ԵԿԵՂԵԱՅ ԳԱՒԱՌ	311
ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ	314
ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՍՏՈՒ- ԹԻՒՆՆԵՐԸ	319
Ի՞ՆՉ ԿԸՆԷ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԱԸ	322
ԱՌ ՍԻՐԵԼԻՆ ԻՄ	330
ԹՂԹԱԿՏՈՒԹԻՒՆ (Հոգևոր)	332
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒԴԻ	336
ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ	337
ԼՐՔԱՂ	340
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ	342

ԶՄԻՒՌՆԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԳԵՂԱԳԱԿԱՆ

ԺԹ. ՏԱՐԻ

1889

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԲԵՐՈՒԶԱԿ

(ՓԻՐՈՒԶԷ)

Նախ՝ ազնիւ կենդանին կ'վարանի. ապա՝ երբ իր աւրը
ձայնովն ու ձեռքը կ'զգուէ զայն մեղքի, սիրտ կ'առնու և
ընդ առաջ կ'քալէ արիարար. Տասնեակ քալ առնելէ ետք՝ ոտքը
ցամաքէն կ'կտրի, իր վիզը հորիզոնական ձեռք ու իր ստորին
կզակն շիտակ կ'երկարէ ջրին երեսն և կ'սկսի լողալ: Պէ՛լա՝ կա-
րելի եղածին չափ, կենդանին ուղիղ դժի վրայ բռնելու և հո-
սանքէն հեռու պահելու համար՝ իր ձեռքը դէպ ի ձախ կողմը
կ'տանի և կամացուկ մը կ'ծանրանայ անոր քամակին վրայ:
Նոյնպէս հոգ կ'տանի չգործածել սանձն որպէս զի ձիուն քիթը
վար հակելու չստիպուի և ռնգունքը ջրով չլեցուին: Պահ մը
ետք՝ Պէ՛լա կ'հասնի այն կողին որու ափունքը տափարակ են,
հեշտիւ ցամաքը կ'ենէն և անոր մէջէն անջնելով մեծ թևին
առջևը կ'զ տնուի:

Աղղւոյն այս կողմն աւելի արագ ասահ է հոսանքը: Պէլա գոռ-
չակելով որ թերեւ իր ձին հեռու կ'ըջուի և անկիւնագծի ձե-
ով կ'կատարէ իր անցումն, իսկոյն կ'սղէ երիվարը մինչև կըղ-
զւոյն ծայրը և գետը կ'մտնէ:

Սոյն ուղևորութեան առաջին մասն յաջող ելք կ'ունենայ,
բայց քիչ ատենէն հոսանքի զօրութիւնն այնքան կ'սաստկանայ
որ Սաէլլօ անհնարին ճիգ թափելով միայն կ'յաջողի ղիմադրել
այդ սաստկութեան:

Քաջ կենդանին իր տիրոջը կողմէ քաջալերուելով կ'մաքառի
աննկուն և ուժգնութեամբ կ'լողայ: Բայց հոսանքը հետզհետէ
աւելի ևս զօրանալու կ'սպառնայ: Պէլա՝ որու աչքը հագիւ կա-
րող կ'իլնէր ընդհամարել ղիւերայն ղիմացի եզրը, մտայոյզ կը
նկատէ որ իր մատչելիք կէտէն հեռի՝ գետին լայնագոյն մասին
վրայ մղւած է: Բարեբաղդօրէն ձիուն ոտքն յատակը կ'գտնեն,
այնպէս որ կենդանին կարող կ'իլնի ցամաքը ելնել: Պէլա թոյլ
կ'տայ ձիուն որ քանի մը վայրկեան չունչ առնու, տպա երկ-
րորդ կողմին կտրելով կ'անցնի և անարգել կ'մտնէ վերջին ա-
ռուակն որու հոսանքը գրեթէ աննշան է:

Այն միջոցին որ դետափին կ'մօտի՝ հեռուէն կ'տեսնէ մար-
դալի լաստին գալուստը: Ջահերուն լոյսը կ'ցոլանայ ջրին երեսն
և աղմկալի ձայներ կ'հասնին իր ականջին: Պէլա շուտ մը ան-
տառներուն կողմը կ'ըարնէ, որպէս զի զուարթագին խմբէն ա-
ռաջ անցնի, լաստին մօտենալու վայրը գտնուող գիւղական շո-
ջանը կ'ընէ և Օրթի ճափան կ'մտնէ: Երբ մի անդամ անդ կը
հասնի, ձին կ'ըջէ սրտըշաւ դէպ յառաջ:

Գիւղերային մթութիւնը կ'աւելնայ իր շուրջը, վասն զի ճամ-
բուն երկու կողմէն մեծ անտառներ կ'բարձրանան և կ'սափա-
նեն լուսնակին շառաւիղները: Շատ անգամ կ'լսէ իր ձիուն
սմբակներուն ներքև գետակներու վրայ շինուած մանր կա-
մուրջներու զրնդիւնը: Ջուրն իր համազգեստէն աւցած և մին-
չև իր կուրծքը թրջած է: Պէլա հազիւ կ'զգայ այս բանս: Քանի
քանի անգամ անձրնը մինչև ոսկորները չէ անցած ուսգլխական
վարժութեանց ժամանակ՝ և ինք բնաւ հոգ չէր ըրած:

Սակայն օդն երթալով փոթորիկ կ'սպառնայ և չափազանց
է ջերմութիւնը: Բաց աստի՝ բուռն կրակ մը կ'շրջի իր երակնե-
րուն մէջ և այն գրեթէ սառնագին բաղնիքն ոչ միայն չմեղմեր
իր կրակն, այլ կարծես թէ իր արեան զովութիւն տալով ոյժը
կ'կրկնապատկէ:

Դանուբէն շուրջ երկու հազարամեղը հեռու՝ Պէլա կ'ընծարէ իր աջ կողմն լայնանիստ չէնք մ'որու բարձր տանիքը չըջակայ դալարուտ կոյտերէ վեր կ'եւնէ։ Այս է ահա Օրթի դղնակը։

Իր առջևը կ'տարածուի ցած պատ մ'որ կ'սլաւէ արահետն և որ ունի ընդ առաջ ծառաստանը պարփակող խրամ։ Պէլա ձիէն վար կ'իջնէ, խիտ թփուտի մը մէջ կ'մտնէ՝ իր ետևէն քաշելով քաջարի կենդանին և լայն ծառի մը կ'կապէ զայն։ Ապա վերստին կ'բռնէ արահետն, կ'անցնի շրջապատէն անդին և դղնակին ուղղութեամբ կ'յառաջանայ ըստ բազդի դէպի անտառները։

Երբ Պէլա խնդրեց Անդոնիայէն որ երբեմն իրեն բրած խոտումն ի գործ դնէ, այս խնդրոյն զրգիւը չէր բնաւ այնպիսի զգացում մ'որով կրնար ամօթապարտ մնալ։ Այդ անկէ՛ց՝ սրտին մէջ սողտանելի յոյս մը, հրապուրման թագուն խորհուրդ մը ծնած չէր բնաւ՝ ոչ առաջ և ոչ այն ժամանակ երբ այդ փոխարինութիւնը հայցած էր իր ընդունած վշտագին գոհարեւութեան համար։ Թէև խանդագին կ'սիրէր նա, և թերևս այդ անհուն սիրոյն համար, երբէք չսիրտի ներէր ինքն իրեն եթէ յանդգնէր վրդովել իր սիրականին կեանքն և անոր մշտաւ խղճի տաղնապ պատճառել։ Դա ևս պիտի համարէր անոր տեսութենէ հրաժարիլ քան թէ իր պատուանդանէն վար գլորել կուգը մը զոր կ'սլաշտէր բոլորանուէր։

Ինչ որ խնդրած էր, ինչ որ տակաւին կ'անձկար ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ մի ժամու պատրանաց արըւութիւնը վայելել, ժամ մ'որու յիշատակը պիտի բաւէր իր բոլոր կեանքը բարեբաստիկ ընելու, վայելել իր սիրականն առանձին ունենալու անպատում խնդութիւնը, կարծել մի քանի վայրկեան թէ իրն է այդ էակն, որքան որ կարճատև լինէր այդ վաղանցիկ ու խափուսիկ ստացումը . . . : Իր փափաքներն այդ սահմանէն անդին չէին անցներ և Անդոնիա չպիտի վշտանար որ Պէլա՛ն վստահացած էր։ Իրաւի՝ ասոնք այնպիսի զգացումներ են որ սովորաբար հազուադիւտ են և կ'ստատովանինք նաև որ ծիծաղ կ'շարժեն, բայց թո՛ղ ընթերցողը հաճի յիշել որ հունդարացի ազատանին ասպետական բնաւորութիւն մ'ունէ՛ր՝ հինաւուրց ասպետներու նման, և թէ փափկասիրութիւնն յետին աստիճանի կ'տանէր։

Պէլա զղուշութեամբ կ'քալէ ի մթան՝ տերևախիտ կամարի մը ներքև՝ խոյ երբ կ'հասնի անտառին ծայրը կանկ կ'առնու և կ'սկսի դիտել։

իր առջեւ՝ յայնկոյս նեղ արօտի մ'որ լուսնակին կասկեւտակ
նշարնեբով կ'ողողի և որու վրայ կ'նկարուի խոշոր ծառերու
ստուերը՝ կ'բարձրանայ լիալոյս ապարան մ'որ ունի հիաշուք
տեսք մը։ Ամեն ինչ լոխն է և ի քուն կ'երնի։ Սակայն իր զըտ-
նուած տեղւոյն հանդիպածայրը կ'կարծէ նա նշմարել տեսակ
մը դարաւանդ աշտարակի մ'առաջին տտիկոնին վրայ մեծ
պատուհան մը բաց՝ որու ներքին կողմն ընդ աղօտ լուսաւոր-
ուած կ'երևի։ Պէլա ակնարկով կ'ըննէ գլեկին չըջապատն և
կ'ստուգէ։

Պահ մ'ետք հեռաւոր ժամացոյց մը, անշուշտ Օրթ գիւղի
եկեղեցոյնը, ժամը տասը կ'հնչէ։ Գրեթէ նոյն վայրկենին՝ Պէլա
կ'տեսնէ փոքրիկ գուռ մ'որ կ'բացուի դռնիկն կողմնակի ճա-
կատին վրայ և կ'երևի սև ստուեր մ'որ պահ մը կանկ կառնու
սեմին վրայ, տալա կամացուկ մը կ'իջնէ սանդուղէն և վարանե-
լով կ'յառաջանայ ծառերուն ներքեւ՝ ստուերին մէջ կենալով և
մարդագետնին չուրջը դառնալով։

Պէլա եռանդաւրի կ'գիմաւորէ ստուերը և իր գրկաց մէջ
կ'ընդունի Անդոնիան թալկահար։

Պէլա կուղէ խօսիլ։ Անդոնիա անոր բերնին վրայ կ'դնէ
ձեռքը՝ անձկանօք ածելով իր աչքը դէպ ի լուսաւոր մեծ պա-
տուհանը։

Անդ կ'գտնուի քարէ նստարան մը։ Նամանի՝ գրեթէ կրելով
իր սիրականը՝ կ'առնէ կ'տանի զանի դէպ ի այդ բազմոցն ուր
կ'նստեցնէ և առջեւ ծունր դնելով՝ կ'բռնէ ներս երկու ձեռքն
և անոնց մէջ իր դէմքը պահելով կ'ջանայ իր հեծեծանքը խեղ-
դել։

Անդոնիա դիտէր թէ ինչ վտանդի ենթակայ կ'գտնուէր
կատարելով խոստում մը զոր նորատի ալջկան մը տղիտու-
թեամբ փոշր ինչ թեթեակի տուած էր։ Սակայն չէր վարա-
նած կատարելու իր խոստումն։ Եւ ոչ իսկ քններ էր թէ մին-
չեւ ուր պիտի յանդին այն դիջումները զոր տրամադիր կը
երևէր ընելու, այնքան մեծ էր վառահոլթիւնը Պէլաի ան-
կեղծութեան և զգացմանն աղնուութեան վրայ։ Սակայն թէ և
վառահ և ապահով էր իրենց դիտաւորութեան սրբութեան
մասին, թէ և կ'զգար որ այս ժամադրութեան նպատակն անա-
րատ էր ու անմեղ, դարձեալ չէր կարող սքօղել որ ամուսնա-
կան տեսակէտով իր ընթացքը բոլորովին անստղտանելի չէր
կրնար համարուիլ։ Հետեւադէս Անդոնիա բուռն այլալուծեան

մ'ենթակայ էր, թէ և չէր այն զերծ կերպ մ'անուշութենէ, որու մեկնութիւնը պարտ էր փնտռել ոչ այնքան Լոմանիի մտալուստեասակցութենէ ընդունելիք երջանկութեան մէջ, որքան այն խորհրդաւոր հրապոյրին մէջ որ յարակից է զիմագրաւեալ վտանգին և զոր նէ անգէտս կ'կրէր:

Անշալիս սրտայոյզ՝ Անդոնիա անկարող էր լիապէս վայելել սոյն տեսակցութենէ ականալած խնդութիւնը — վասն զի ոչ բաժանումն և ոչ իր նոր վիճակին բերմամբ կենացը կրած փոփոխումները չէին ամոքած առ Պէլա սէրն — ուստի՝ գրեթէ ուշաթափ՝ իր ձեռները կ'թողուր նորատի սպային հրատապ գըգուանաց:

Լոմութիւնն ու խաւարը կ'տիրէին լիովին իրենց շուրջը: Ամպերն քիչ քիչ զիջուած էին՝ մթազնելով ցայն վայր պայծառ երեցող երկինքը, և անձրևի խոշոր կաթիլներ ծանր ծանր կ'ընկնէին տերևներուն վրայ:

Այս միրկալի օդին ջլատիչ ներգործութեամբ՝ Անդոնիա՝ որու արհաւիրքն սկսած էին ցրուիլ, շուտով աշակերպ յուզմամբ մը կ'համակուի: Մեղմորէն զինք պաշարող արբշուութիւն մը՝ զոր չէ կարող զսպել և ոչ իսկ անոր զիմադրել, կ'թուլացնէ իր քեղերը՝ թողլով զինք անշօր . . . : Երբ յանկարծ հրազէնի մը պայթումը քիչ մը հեռուն կ'լսուի և նորատի կիներ ընկնելով յետկոյս՝ ձեռքը կ'առնի ճակատին՝ ճիշ մ'արձակելով . . . :

Նոյն պահուն՝ Պէլա կըրր առարկայ մը կ'զգայ, դեռ ևս եղի, որ իր ձեռներուն վրայ սահելով գետին կ'զլորի: Իսկոյն կ'փնտռէ զայն, կ'գտնէ և չըստիւնելով կ'տեսնէ որ կապարեայ դռդակ մ'է:

— Միթէ վիրաւորուեցա՞ք, կ'ըսէ Պէլա մեղմիկ և արտօրնօք ոտք ելնելով. իսկ իր վշտագին ականալիլ կ'յառէ սիրեցեալ էալին դէմքին վրայ՝ ընդ ունայն ճիշ ընելով թափանցել խաւարն որ հետզհետէ կ'թանձրանար:

— Վիրաւորում, ո՛չ . . . չեմ, կարծեր . . . : Բայց խոյս տուէ՛ք, շուտ խոյս տուէ՛ք կ'պատասխանէ Անդոնիա անորոշ ձայնով մը, և իր անձն մոռցած կ'երի ի մի միայն Պէլաի հոգն ունենալով:

Անդոնիա դժուարաւ ոտք ելած էր: Լոմանի իր կուրծքին վրայ կ'սեղմէ ահարեկ կիներ և միասին կ'կենան անշարժ և անշունչ՝ մտիկ ընելով, սպասելով . . . : Բայց ոչ օք կ'երևի . . . : Ձկայ չուկ մը, եթէ ոչ անձրևի կայլակներուն կաթիլթուքն՝ որ

հետզհետէ աւելի տրագէ կ'թափին տերեւներուն վրայ: Անդոնիա ու Պէլա միայնակ, բոլորովին միայնակ են . . . :

Անդոնիա յանկարծ ջղաճգութեամբ սեղմելով Լոմանիի վիզը՝ իր թեւը կ'տարածէ դռեկին կողմը: Աշտարակին պատուհանէն կը երևի բարձր ստուերանկար մը որ սեպդոյն կ'գծագրուի լուսաւոր խորութեան մէջ: Պէլա բնազդով կ'մնտուէ իր քովն անդոյ գէնք մը, բայց շուտ մը կ'հասկնայ որ եթէ վտանգն այն կողմէն է, չիրնար անմիջապէս իրենց հասնիլ: Աւ միթէ այդ վտանգն անգամ իրական է: Այս հեռաւորութեան մէջ՝ կարելի չէր որ մարդ ի միտն գրեցնէ տեսնէ . . . : Հետեւապէս՝ այդ հրազենի դնդակն իրօք իրենց գէմ ուղղուած էր: Միթէ իրենց համար էր այն մարած դնդակն՝ որու ձենն ու չափը հին էին ու անսովոր, որ նորատի կնկան ծնդաց վրայ ուստոտեր կ'անշուշտ դէմքին զարնէին ետեւ: Այս հաւանական չէր . . . : Եւ սակայն, ինչպէս բացատրել . . . : Իր միտքը կ'մտրի այլ և այլ ենթացրութեաց մէջ . . . : Բայց վերջապէս՝ չեն կտրու անդմաւ, հարկ է մեկնիլ . . . :

Անդոնիա փորձ մը կ'ընէ քալելու, բայց իր երերուն ոտքն չեն կարող շիտակ կենալ: Այն ժամանակ Լոմանի իր թեւերուն մէջ կ'առնէ Անդոնիան, ինչպէս այս օրն երբ ի Պրուհլ մահուանէ աղատեց զինք, և այս պաշտելի մարմինը սեղմելով տրըշուութեամբ իր լանջացը վրայ՝ կ'հասնի՝ անտառին եզրը բռնելով՝ այն դուռն ուսկից ելած էր դռեկէն:

— Կ'աղաչեմ, կ'աղաղատիմ, խոյս տուէք, Պէլա . . . : Ես բոլորովին լաւ կ'գգամ ինքզինքս, կ'կրկնէ նէ անձնատուր լինելով այս սիրադին ընդգրկման:

Աւ իր ձայնին հնչիւնն աւելի ևս մեղմելու համար իր բերանըն այնքան կ'մտեցնէ երիտասարդին ականջին, որ սա կ'ըզայ նէրա շնչին բուրումն իր այտին վրայ իրըն անուշահոտ դըղուանք:

Բայց Պէլա սանդուղին բարձր տատնանին վրայ կանկ կ'առնու: Անդ չէր կարող հասնիլ այն անձին ակնարկն որու երեւումն սարսափահար ըրած էր Անդոնիան: Այն ժամանակ Լոմանի դեմքինը կ'դնէ, իր երկու թեւերով կ'ընդգրկէ սիրականն և դէպ նէրա հակելով՝ իր շրթերը կ'ըրոշմէ նէրա դեղձան ու մետաքսաման գանգուրներուն վրայ որ կ'ծածկեն իր ճակատը: Անդոնիա վշտողին թեթեւ աղաղակ մը կ'ձնչէ և գլուխը յետկոյս դարձնելով՝ իր չրթերն Պէլաի հայրայրներուն կ'ընծայէ:

Իսկ Պէլա չէ կարող հեռանալ իր սիրականէն: Երբ մեկնելու կ'սլաքարաստուի՝ իր սիրտը կ'խորտակուի . . . : Ինչ մեծ վտանգի մէջ պիտի թողու նա Անդոնիան: Միթէ իր սլաքարաւորութիւնը չէր մնալ անդ՝ նէրա մօտ՝ որպէս զի ի հարկին պաշտպանէ: Բայց հասկցաւ որ իր ներկայութիւնը նորատի կնկան համար մեծադոյն վտանգը կ'սպառնար: Ուստի՝ վերջին անգամ կաթողին կ'զրկէ Անդոնիան, ապա մեծաքայլ կ'հեռանայ՝ մինչդեռ թշուառ կինը կ'անհետանայ երեւալով՝ զղեկին ներքին կողմը:

Է

Դանուբ գետին մօտ՝ Շէօնտօրֆի գերդաստանին վառասուր հնօրեայ զղեկին առաջին դատիկոնն լայնարձակ սրահ մը կտար, որ վեշտասաններօրդ դարու ոճով կահաւորուած էր: Վառարանին զիմացը կ'գտնուէր հսկայածե պինադարան մ'որ ամեն տեսակ հին ու ճոխ զէնքեր կ'սլաքունակէր: Արդի Շէօնտօրֆ կոմսին գրասենեակն էր նաև այս սրահն ուր նոյն իրիկուն կ'քալէր նա մեծաքայլ: Սեղանի մը վրայ տրուած կանթեղ մը կ'լուսաւորէր սրահն: Շէօնտօրֆ կոմսը միայնակ էր:

Կոմսուհին կանուխկեկ քաշուեր էր իր սենեակն՝ պատճառ բերելով սաստիկ անդար և յողնութիւն՝ որով կ'տառապէր: Կոմսը մտաւտանջ և սրտայոյզ կ'շարունակէր իր պտոյտը՝ թէև գիշերը կ'տարած ամէր: Իսկ կանթեղը կ'լուսաւորէր խոր տրտմութեամբ զրոյնուած զէմքն՝ ամեն անգամ՝ որ անոր քովէն կ'անցնէր:

Իրաւ է որ՝ իր մտմաուքն չէին կարող ամոքել ու սլաքել իր զէմքին սսվորաբար փոքր ինչ դաժան բացատրութիւնը: Մտովին կ'սլատկերէր իր ամուսնութենէ ի վեր անցած ժամանակներն և կ'ըսէր առանձին թէ այս միութիւնն իր ակնկալած ամեն խնդութիւնները չէր տուած իրեն: Քաջ գիտէր որ Անդոնիայի ձեռքը խնդրելու միջոցին չէր գրաւած նէրա սէրը, բայց գէթ այն երևոյթական յօժարամտութիւնն որով իր խնդիրն ընդունուած էր քաջալերեր էր զինք յուսալ, և կ'սպասէր որ ազագագին մէջ այդ յոյսն իրագործուի:

Կոմսը կ'յուսար արդարև որ իր հոգածութեան և սիրոյ փորձերը կնկնապատկելով՝ պիտի յաջողէր աւելի դորովազին ըզգացմանց բերել այն քաղաքավարական պաղութիւնն որով զև

ոստի օրիորդը կ'ընդունէր իր մեծարանքը: Արդ՝ կոմսը քաջ
ըմբռններ էր որ վեց ամիս շարունակ ամեն ճիգ թափելէն ետեւ՝
այս դիտաւորութեան մէջ քայլ մ'անգամ յառաջ չէր դացեր,
այնպէս որ իր վիճակն էր ճիշտ այն աստիճանին մէջ երբ Վիէն-
նայի արքեպիսկոպոսն ղիրենք պատկեր էր Օգոստինեանց եկե-
ղեցւոյ խորանին առջև:

Այս ևս իրաւ է որ կոմսուհին բնաւ գանգատանաց տեղի
տուած չէր կոմսին, ինչպէս որ ինքն ալ երբէք տրտունջ մ'ընե-
լու պատճառ մը չունէր:

Անգոնիա հլութեամբ համակերպեր էր այս նոր կենաց,
տրտաւորին ժպիտով կ'ընդունէր կոմսին շոյլած խանդավառ
պաշտաման ցոյցերը, մինչև իսկ շնորհապարտ կ'երևէր հաճելի
լինելու համար կոմսին կրած նեղութեան, բայց անկարող էր
քօղարկել անոր ազդած կատարեալ անտարբերութիւնը: Յայտ-
նի էր որ կոմսուհին չալիտի սիրէր երբէք կոմսը: Նա ունէր մի-
այն համբերատար ընկերուհի մը. և միանգամայն հաւատարիմ
— հաւատարմութիւն օրու վրայ ամենաթեթեւ կասկածն ան-
գամ չունէր — բայց չէր նէ այն անձնուէր և սիրալուսչ ամու-
սինն զոր իր կենաց կցորդելու երազսժ էր նա: Եւ ոչ մի հա-
մակրական կապ կար անոնց մէջ: Վիհ մը կ'բաժնէր իրարմէ այս
ամուները:

Ի՞նչ կրնար լինիլ այս հակակրօութեան պատճառը: Միթէ
կոմսուհին պահած էր սրտին խորը յիշատակ մ'որու դէմ՝ յա-
ւիտեան անգոր պիտի գտնուէր կոմսը մաքառելու: Այս մտած-
մունքն իր սիրտը կ'մտրմոքէր: Ա'տեսնէ նա զանոնք, սիրող և
սիրուհի ձեռն ի ձեռին երկուսը միայնակ՝ մեծ եղբիներուն
տակ . . . : Միթէ իրաւ է որ զիրար կ'սիրէին: Ուրեմն սուտ
չէին այն լուրերն զոր վերջէն քաղած էր թէ անոնց մէջ գաղտ-
նի համայնացնութիւն մը կար: Ո՛չ, սուտ չէին անշուշտ: Այո, կը
սիրուէին: Նա զիտէր. և այսօր ևս զիտէ գայն . . . : Այնպէս
ձևացուց թէ չհաւատար այդ սիրոյն, թէ տղէտ էր լիովին, որ-
պէս զի ինքն իր խղճին առջև մեղապարտ չէրևի բարեկամի մը
նկատմամբ ցոյց տուած անհաւատարմութեան համար . . . :
Այոսար նա որ ժամանակ անցնելով ամեն ինչ կարգի կ'մտնէ
. . . : Եւ բաց աստի՝ մոլորաղին կ'սիրէր նա . . . : Այս էր ահա
իր արդարացումը:

Կոմսը բոլորաբաց պատուհանին կ'մօտենայ և դուրս կ'նայի:
Իր աչաց առջև կ'սպարզուի դալարի օվկէան՝ մ'որմէ հեռու կը

գտնուի մեծ գետին չիօսը: Հորիզոնին վրայ մթադոյն կապոյտ ատամնաձև գիծ մը կ'երևի ընդ աղօտ պայծառագոյն երկնից երեսն և կարծես թէ հեռուն կ'երկարի: Գիշերային գծագոյն նըշոյլներու ներքև՝ որ արծաթափայլ շող մը կ'արձակեն մեծ ծառերու անշարժ կատարներուն վրայ՝ այս չքեղաշուք դաշտա, նկարը անբացատրելի մեղամաղձութեան մը գոյնը կ'առնու: Յանկարծ՝ գիշերային լուսութեան մէջ՝ ձայն մը լսելի կ'լինի . . . ի հեռուստ, և մինչև իրեն կ'հասնի . . . : Հեռաւորութեան չնայելով՝ կոմսը կ'հասկնայ թէ կ'երգեն ժողովրդային երգ մը՝ ծանր ու ողբագին ներդաշնակութեամբ, որ կ'օգնէ Գանուբի նաւաւարներու երկարատև նաւարկութեանց տաղտուկը փարատելու:

Կոմսը մտիկ կ'ընէ և աւելի կ'դուշակէ քան կ'լսէ այս խօսքերը:

Երէ մերկէն կ'ըստէ կ'հաններ,

Անվերէ եղբի, ո՛ր է՛ սիրահան,

Երբ նաւակէն ձի կ'գտնէ բեղէն մօր,

Կ'ձէծաղի՛ ես ձեռքերէն ցաւման զբայ . . . :

.

Թարմ է ձայնն ու հրալիր: Անշուշտ երդիչը սիրահար պիտի լինի . . . : Այս մտածմունքը կ'ծագի կոմսին մտքին մէջ, և իր սրանեղութիւնը կ'աւելնայ. «Ուրեմն կան մարդիկ որ կ'սիրեն և կ'սիրուին . . . » Կ'ըսէ նա իւրովի բարկանալով, և կ'նախանձի անծանօթ նաւաւարին վիճակին վրայ:

Բայց ձայնը լռեց, և այժմ ճամբուն վրայ ձիու մը կանոնաւոր արշաւն է որ կ'հնչէ: Ծառաստանին մօտ ձայնը կ'դադրի: Անտարակոյս ձիաւորն սկսած է ծանր ծանր յառաջանալ . . . :

Գրեթէ նոյն պահուն՝ ահա կ'շարժին կ'անցնին գիւղական սայլակներու թափոր մը՝ որոց անիւներն կ'ոտոտտեն աղմկալի ճամբուն կողմներուն վրայ, մտրակի կրկնակի շառանջումներ կ'լսուին և սրարշաւ երիվարներու վրնջունները: Կոմսը կ'տեսնէ նաև մերթ ընդ մերթ ծառերուն մէջէն լապտերներու կամ ջահերու շարժուն շողերն որ այդ թափորին ընթացքը կ'լուսաւորեն: Կ'լսէ երգեր զոր կ'ընդ հատեն քրքիջներ և զուարթադին հարցումներ՝ որ անշուշտ սայլակէ ի սայլակ կ'փոխանակուին . . . :

— Ուրեմն կան մարդիկ որ երջանիկ են, կ'ըսէ նա վերատին իւրովի, և խնդայու պատճառ ունին . . . :

Այս երազային մտածմանց մէջ ընկղմած կ'մնայ կոման և իր աշերն անջրպետին մէջ մոլորած . . . :

Երկին կ'մթագնէր: Անձրևի քանի մը կաթիլներ կ'սկսին վազիլ: Գիշերային թռչուն մը, դղեկին հին պատերուն ընտանի մի հիւրն, ծանրապէս կ'թռի պատուհանին առջև և երկու երեք մեծ շրջաններ կ'գծէ, և իր լսին թևերով օդը զարնելէն ետև՝ կ'երթայ թառիլ կաղնիի մը տերեազուրկ կատարին վրայ՝ որ իր ճիւղերը կ'տարածէ դէպ ի դղեակն: Անդ՝ այդ թռչունը կ'սկսի երգել իր ողբազին և դուժարեր երգը՝ կոմսին վրայ չեչուակի արձակելով իր նայուածքն որ գիշերայն լուսաւոր կ'երևին:

Շէօնտօրֆի վրայ այս տեսքն տխուր տպաւորութիւն ընկելով, իր ձեռքը կ'զարնէ որպէս զի թռչունը թռի երթայ, բայց չյաջողիր: Համբերութիւնը հատնելով՝ կ'մտենայ զինադարանին, հրացանակ մը կ'առնու: Գիտէ որ լեցուած է այն, կ'ուզէ դէպ ի թռչունն՝ որ միշտ կ'նայի իրեն անշարժ՝ և կ'քաշէ:

Սկահակին վառօդը կամաց կամաց կ'բորբոքի և հրացանակն բաւական ժամանակ անցնելէն ետք կրակ կ'առնէ: Գիշերային թռչունն՝ որու չզարներ դնդակն՝ պայթումէն կ'թռի և անհետ կ'լինի: Բայց ծառաստանին մէջ՝ գրեթէ դղեկին ստորոտը՝ սուր ճիչ մը կ'հնչէ:

Կնկան մը ճիչն է. այս մասին բնաւ տարաւոյս չկայ: Արդեօք դնդակը զարկաւ անձ մը . . . թերևս յետաձայն անցորդ մը: Բայց այնպիսի ժամանակ՝ երբ ամեն մարդ կ'քնանայ դղեկին մէջ՝ ո՞վ կրնայ դուրսը գտնուիլ: Կարելի է սենեկապանուհի մ'է, թերևս խոհանոցի աղջիկ մ'որ սիրային արշաւան մ'ընելու ելած է: Բայց այդ ճիչն իրօք լսեց կոմսը թէ ոչ այնպէս կարծեց որ լսած է: Միթէ իր յուզեալ զգայարանաց պատրանքը չէր այն: Ամեն ինչ լուրթեան մէջ է նոյն պահուն: Ընդ ունայն ականջ կ'դնէ. այլևս բան մը չլսեր: Անտարակոյս իր ազանջը զինք խաբած պիտի լինի:

Եւ ստիպն կոմսը շատ յուզուած կ'երևի: Եթէ իրօք բան մը սպատակած է . . . : Իր պարտաւորութիւնը չէ՞ դուրս ելնել և տեսնել, ստուգել որ բան մը չէ հասած, և եթէ արդարև զիպուած մը պատահած է, վերաւոր անձին օգնութեան հասնիլ: Արդէն շատ դանդաղ կ'շարժի. պարտի որոնել և քննութիւն մ'ընել: Ուստի սեղանին վրայ դնելով հրացանակն որու փողը

տակաւին կ'մխայ, կ'առնու կանթեղն և զղեկին սանդուղէն վար կ'իջնէ:

Վարը՝ փոքրիկ դուռ մը կայ ծառաստանը տանող. զայն կ'բանայ, կանթեղը կ'թողու սանդուղին վերջին աստիճանին վրայ և դուրս կ'ելնէ: Պիշերը բոլորովին մթնցած է և անձրևն կ'սկսի ուժգին վազիլ: Կոմսը կ'յառաջանայ ծառերուն տակ և քանի մը քայլ կ'առնու այն կողմն ուսկից կ'կարծէ թէ աղաղակն ելած է:

Շառաստանը բոլորովին լռութիւն կ'տրիէ:

Կոմսն ոչ կ'տեսնէ և ոչ կ'լսէ բան մը, եթէ ոչ ձիու մ'արշաւն ի հեռուստ: Եթէ իրօք ճիշ մ'ելած է, անշուշտ գիշերային թափառիկ կնկան ճիշդ պիտի լինէր, արդիւնք հրացանակի պայթումին պատճառած երկիւղին: Հետեապէս՝ ողբալի հետեանք մ'ունեցած չէ դնդակը:

Սակայն կոմսը միտքը կ'դնէ քննութիւն մը բանալ հետեւեալօրն որպէս զի իմանայ թէ որ սպասուհին յանդգներ էր՝ սիրային եռանդով մլեալ, այնպիսի անպատէճ ժամուն դուրս ելնելու: Կ'ստիպուի այս մասին ամեն կասկած փարատել: Կը առնու վերստին կանթեղը, դուռն ետէն կ'զոցէ և սանդղէն վեր կ'ելնէ:

Երբ կոմսը կ'անցնի այն գաւթէն որու վրայ կ'բացուի կոմսուհւոյն սենեկին դուռը, կ'սորհի որ քաղաքավարական աններելի պակասութիւն մ'ըրած պիտի լինէր եթէ անփոյթ մնալով չերթար չհարցնէր կոմսուհւոյն թէ արդեօք անհանդստութիւնն զադրած և զլսու ցաւն անցած է:

Ո՛րիտէ, թերեւս լսած էր և հրացանակի դժբաղդ պայթումն և . . . սիրտը թունդ ելած էր: Իր պարտաւորութիւնն էր այդ մասին անոր բացատրութիւն մը տալ:

Շատ կարելի է նաև որ փոթորիկն՝ նոյն պահուն սառնականալով հեռուն՝ և հետզհետէ մօտենալով, իր ցաւերն աւելցուցած են . . . : Այսպէս կոմսը կ'հնարէ այլ և այլ ընտիր պատճառներ այս ուշիկէլ աչքելութիւնն արդարացնելու համար . . . :

Թէև չուզեր նա խոստովանիլ, սրտին խորը վատ խորհուրդ մ'ունի, որմէ կ'շիկնի: Այդ չէ՛, այդ անհնար բան է: Անշուշտ պիտի սպաննէր այն անձն որ այդպիսի եթադրութեամբ մը կոմսուհւոյն պատւոյն արատ բերէր . . . : Բայց վերջապէս իրաւունք ունի ստուգելու խնդիրը:

Կոմսն Անդոնիայի սենեկին դրան տըջլնէ է: Պահ մը վարանէ.

լէն ետեւ՝ ներս կ'մտնէ առանց չորակ մը հանելու: Ակնարկ մը նետեւելով կնոջը վրայ բոլորովին սիրտը կ'հանդարտի:

Անդ է Անդրոնիա իր անկողինին վրայ տարածուած՝ գլուխը պատին կողմը դարձած: Եւ ոչ իսկ շարժում մ'ըրաւ: Անտա-րակոյս լսած չէ կոմսին մուտքը և խորունկ կ'քնանայ:

Յթէ կոմսն ուշադիր մտիկ ընէր և թէ երկնից երկարատև գոռումներն ի հեռուստ՝ թոյլ տային իրեն ականջ դնել, ան-չուշտ պիտի լսէր թշուառ կնոջ սրտին բախմունքը:

Կոմսը ամթապարտ մնաց իր կասկածներուն համար: Երա-նի թէ կոմսուհին բնաւ չդուշակէր սոյն կասկածները . . . : Իր ոտից մատներուն վրայ քալելով դուրս ելնելու ժամանակ՝ կոմսը անզգուշութեամբ ձեռքը կ'կռթնցունէ թիկնաթուի մը յենա-կին՝ որ ծածկուած էր իրարու վրայ նետուած զգեստներով՝ այնպիսի անկարգութեամբ որ ի սկզբան աչքէն վրեպեր էր: Իր մատներուն ներքեւ տամուկ բան մը կ'զգայ:

Կոմսը կ'առնու այդ տամուկ առարկան ու կ'քննէ: Սև տան-թեւէ լոգիկն էր զոր կոմսուհին սովորաբար իր գլխուն վրայ կը նետէ երբ ծառաստանն իջնէ քիչ մ'ուշիկելի, որպէս զի երեկոյ-եան խոնաւութենէն պահպանուի:

Կարծես թէ այդ լոգիկը անձրևէն թրջած էր: Սև մետաքսէ պարեգօտին վրայ՝ որ մօտն էր և զոր կոմսն այլալուծեմէն դող-դոջուն ձեռնով կ'չօչափէ մտատանջութեամբ, նոր վաղած ջրի կաթիլներու մի և նոյն նշանները կ'դտնէ . . . : Բայց անձրևն ժամը տասնութէկէն ետք սկսաւ . . . : Արդեօք թրաւ է . . . : Կասկած մը . . . ծանր քան կասկածն՝ վշտալի ստուգութիւն մը կոմսին սիրտը կ'խորտակէ . . . արիւնը գլխին կ'զարնէ . . . : Ետ կ'դառնայ և՛ ընդ առաջ ծռելով՝ բարկութենէ դէմքն այ-լակերպած՝ սոսկալի ականարկ մը կ'արձակէ դէպ ի անկողինը:

Փնէած կիներն անշարժ կ'մնայ:

Այն ժամանակ կոմսն ինքզինք գտնելով և իր բարձր հասա-կը ձիգ, ղիմակը պաղ ու անթափանցելի՝ դատաւորի մը պէս ծանր ու կանոնաւոր քայլով մը դուրս կ'եկնէ:

Հալիւ թէ կոմսը սենեկէն դուրսն է՝ որ դժբաղդ կիներն ան-կողին մէջ՝ իբր զսպանակէ մը մլեխալ, կ'եկնէ կ'նստի, ճակատը բոլորած է՝ իբրև պատան՝ արտօրնօք կապուած թաշկիւնակ մը, դէմքն կապտակոյն դեղնութիւն մ'ունի և իր առ սարսափ խո-չորցած աչերն կ'սևեռէ այն դրան վրայ որմէ ելնելով իր ամուս-նինն աներևոյթ եղած էր:

Ը

Պէշա իր ձգած տեղը գտաւ ձին: Կ'քակէ զայն, թեթեակի կ'նստի թամբին վրայ և սրարչաւ կ'մեկնի:

Շուտով կ'հասնի գետին եզրը: Անձրեւը բաւական ուժղին կ'վազէ: Մըրիկն՝ որ երկար ժամերէ ի վեր օդին մէջ կ'տատանէր, կ'սլայթի՝ թէև բաւական հեռու է: Արևմտեան կողմէ՝ վիէննա քաղքին ուղղութեամբ՝ երկին մերթ ընդ մերթ կ'վառի կարմիր նշոյլներով՝ այնպէս որ կարծես թէ հրդեհ մ'է՝ որ կը բռնկի: Կայծականց զորդիւնն՝ երկնային արձագանքներէ կրկնուելով՝ հեռուն անընդհատ որոտում մ'առաջ կ'բերեն: Ի զենիթ՝ ամպերը դեռ բաւական ցանցաւ են և այլանդակօրէն կտրուած ծեղկերէն թեթև լըս մը կ'հոսի: Այդ ամպերը ծանր ծանր կ'կուտակին վերին հոսանքի մը մըմամբ, մինչդեռ որոտ մունք ևս քան զևս կ'սաստկանան: Մըրիկը կ'մօտենայ:

Պէշա քիչ մը հեռուն կ'տեսնէ լաստափայտն գետափին կապուած: Եթէ գալու ժամանակ անխոհմութիւն սեպեց մտնել լաստափայտը, ի դարձին՝ աւելի ևս գզոյշ սլարտաւոր էր լինել զայն բռնելու: Իր գալուստն Օրթի գլխակը կրնար կասկած գրգռել, անշուշտ ամենէ առաջ լաստավարը հարց ու փորձի պիտի ենթարկուէր: Ասոր վկայութիւնը շատ ծանր հետեանք կրնար ունենալ՝ եթէ յայտնէր թէ կէս զիշերէն քիչ մ'ետք՝ ձիաւոր սպայ մը գետէն անդին անցուցած էր . . . : Ուստի՝ Պէշա՝ ինչպէս արդէն ըրած էր, դեղակին շուրջը կ'գառնայ՝ թողլով անոր տափակ ափին մօտ կեցած լաստն, ու արդէն ցամաքն ելած տեղը կ'հասնի:

Նոյն միջոցին իսկ փոթորիկը կ'հանդարտի: Անձրեւը կ'դադրի և լուսնակը կ'ենէ ամպէ մը՝ Դանուբի հոսանքին վրայ ցանելով մանր չողեր և լուսաւորելով դիմացի եզրն որ կ'տարածուի հեռուն իր մեծ գիւղովն՝ այնքան աղմկալի ժամ մ'առաջ, և այժմ լին ու հանգարտ:

Բայց փոթորիկին հանդարտութիւնն երկար չտևեր: Յանկարծ բռնն հով մը կ'սկսի լիշել՝ գետին երեսը լուսաւոր կոհակներ կ'փրփրին, հեռուն կ'քչուին մօտ ամպեր որ կարծես թէ արագութեան պայքար մը կ'մղեն երկնից դեռևս պայծառ մասերն արշաւելու: Մըրիկն վերստին կ'գոռայ: Այս մութ ու շարժուն կամարին ներքև խաւարը գրեթէ կատարեալ է:

Բայց Պէլա հոգ չընէր բնաւ: Փոքր ինչ առաջ պատահած օղի հանդարտութեամբ կարող էրէր էր իր ճամբան դտնել: Այս կ'բաւէր իրեն. վարանելու հարկ չկայ: Ինչ որ արդէն մի անգամ ըրաւ, վերստին կրնայ ընել, և բռնաշունչ հովը չպիտի զօրէ արդիւնէ իր ընթացքը:

Պէլա տենդային իւր՝ մը կ'զգայ հեռանալու այդ ափերէն . . . : Աթէ դիպուած մը, եթէ հանդիպում մը, պատահար մը երևան հանէր որ ինք գետին այս կողմը ներկայ կ'գտնուի, իր այս ներկայութիւնն սոսկալի նշան մը պիտի համարուէր . . . : Իր անխոհեմութեան պատճառաւ կարծէ տեսնել Անդոնիան կորսուած, մինչև որ գետն նէրա և իր մէջ չգտնուէր . . . : Այն ժամանակ միայն պաշտելի կիներն ապահով վիճակի մէջ պիտի գտնուէր . . . : — Օ՛ն անդր, իմ քաջ Սղէլօ, նէրա համար է . . . : » Եւ Պէլա սեղմելով ձիուն կողերն իր սրունքով ջուրը կ'մտնէ տրխաբար:

Գետին առաջին թեւէն կ'անցնի նա առանց մեծ դժուարութեան: Սակայն կարծածէն աւելի կ'շէղի ճամբէն՝ հոսանքին պատճառաւ որու զօրութիւնը սաստկացած էր հովին մըջմամբ: Կղզւոյն վերին ծայրը կ'ենէ նորէն: Սղէլօ դժուարաւ կ'քալէ աւազին մէջ, կ'սահի տղմուտ հողին վրայ՝ երբ գետեզրէն կ'հեռանայ, և ի միջան կ'գայթի ծառերու արմատներու մէջ:

Փոթորիկն յանկարծ կ'ստիպի կատաղօրէն: Հով մը կը փչէ մորկալի, ալէկոծ՝ և գուժալի գոռումներ կ'արձակէ: Այնպէս կը թուի որ անտեսանելի ձեռք մը ծաւալէր էր յեղակարծ երկնից տարածութեան վրայ՝ սև անթափանցելի վարագոյր մը: Հեղեղանման անձրև մը կ'վազի և ջուրը մտրակելով կ'ճզփզփէ: Շանթն՝ ահեղ ու սուր շունդով մը՝ կ'ծրագրէ յանկարծ ամպին վրայ հրային ահազին գիկզակ մը, կղզւոյն միւս ծայրն կ'իջնէ, կը դարնէ բարձր սօսի մը և զայն խորտակելով գետինը կ'տապալէ: Անընդհատ կ'յաջօրդեն իրարու փայլակ, որոտում ու ամպրոպ: Այն միջոցին որ կապտագեղ լոյսն գիշերային անթափանց խաւարին հետ փոփոխակի կ'ընդհատին, համայն հորիզոնը կը երևի, կ'երևի գետն՝ որ ծովու չափ անհուն երևոյթ մ'առած է, կզգիններն՝ իրենց մեծ ծառերով որ հովէն կ'դալարին ու վար կ'հակին, կ'երևին երկին և իր սևաթոյր ամպերն որ ահեղագոյ մորկէն կ'քշուին հեռուն: Բնութեան տարրերու այս ալէկոծ վիճակին մէջ՝ գետէն անցնելու փորձն արդարև յիմարական ձեւ:

նարկ մ'էր՝ որու առջև ուրիշ անձ մը քան Լուսինի պիտի ընկրբ-
կէր: Բայց այդպիսի բան մ'անոր մտքէն իսկ չանցաւ:

Գետինն ալ կողմն ելնել, զգալ որ իր սիրած կիներն վտանգէն
ազատ է, այն վտանգէն որու ենթակայ կ'մնար նէ քանի ինք
ներկայ գտնուէր Օրթի շրջակաները, Պէլաի համար անյողդ ողդ-
դաղափար մը, անզուսպ պաշարում մը դարձած էր: Նա չսկիտի
սպասէ իսկ որ վտանգը հանդարտի: Այլևս չբանադատէր նա:
Գերագոյն զօրութենէ մը մղուելով՝ ընդ առաջ կ'սուրայ: Պէտք
է որ անցնի գետէն, և պիտի անցնի:

Փայլակներու լուսին շնորհիւ Պէլա որոշեց իր երկրորդ մեկ-
նակէտն, և Սզէլլօ այն կողմը կ'ուղղէ: Բայց երկվարը վտանգէն
վախնալով կամ զգալով որ ուժաթափ կ'լինի, թերևս գերա-
գոյն ազդարար բնաղբուժով մ'որ սառնող վտանգի նախազգացու-
մըն կ'տայ աւելի կենդանիներու քան թէ մարդկան, կ'դիմադրէ
և գետը մտնելու կ'մերժէ: Երկու անգամ աղնիւ կենդանին կը
ճախրէ, և Պէլա առաջին անգամ կ'ստիպուի թթան գործա-
ծել: Սզէլլօ կ'հնազանդի և մտնելով գետը կ'սկսի լողալ:

Բայց գետափէն քիչ մը հեռի, գետն՝ որ վազած յորդառատ
անձրևներէն ուռած էր՝ ահաբեկ արագութեամբ կ'հոսի: Զին
ուժգնապէս կ'մաքառի բայց հազիւ կ'յառաջանայ: Շատ չանց-
նիր յոգնութեան ակներև նշաններ ցոյց կ'տայ. քանի քանի
անգամ իր գլուխը ջրին տակ աներևոյթ կ'լինի: Այս յուսահո-
տական պայքարն մնացած դոյզն ինչ ոյժն ալ կ'սպառէ, և Պէ-
լա կ'հասկնայ որ՝ հոսանքէն մղուելով՝ նկուն և յոգնաբեկ՝ ձին
ընդ առաջ կ'քշուի և շուտ շուտ կ'չեղի: Հրավառ երկնից ներքև՝
ընդ ազօթ կ'նշմարէ հեռուն, շատ հեռուն՝ այն կղզին որու վրայ
կ'յուսար ելնել:

Տարօրէն բանդագուշանօք՝ այնպէս կ'թուի Պէլայի թէ ինք
անշարժ է և թէ կղզին է հոսանքն ի վեր ելնողը, այնքան
շուտ՝ որ գիշերայն խոյս տուող ուրուականի մը կ'նմանի: Օն
անդր, տարակոյս չկայ որ կենաց վտանգ կայ. բայց իր հոգին
անվէհեր կ'երևի այդ վտանգին առջև:

Պէլա ասպանդակները կ'հանէ, թեթևակի ջուրը կ'իջնէ բըռ-
նելով ձիուն բաշն և ինքն ալ կ'սկսի լողալ: Կենդանին՝ բեռէն
թեթևացած, քիչ մ'ոյժ կ'առնու և մի քանի կանգուն յառաջ կը
երթայ: Բայց իր վերջին ճիգն է այս: Պէլա ընդ ունայն կ'զրդ-
ուէ զայն իր ձայնովը. ինքն ես՝ իր համազգեստէն նեղուելով՝
դժուարաւ կ'լողայ և մեծ նեղութիւն կ'քաջէ ջրին երեսը մնա-

լու համար փոքր առ փոքր իր անդամները կ'իարկամին. իր սառած ձեռները կ'թողուն ձիուն բաշը, կոհակները կ'թառախին և գլխուն վրայէն կ'անցնին: Այն ժամանակ կ'հասկնայ որ իր կորուստը մօտալուտ է:

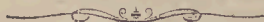
Եւ մեռնելու միջոցին՝ Պէլայի աչաց առջև կ'ներկային իր երիտասարդութիւնն և մինչև անգամ մանկութիւնը, բոլոր այն գեղեցիկ տարիներն որ ծնունդ տուած են ոսկեգոյն երազներու, սիրուն յոյսերու և պատրանաց: Մտովին կ'տեսնէ նա վերստին այն հունգարական մեծ դաշտերն ուր սրարշաւ ման եկած էր օղը ծծելով լիաբերան, այն ընդարձակ դաշտերն ուր այնքան նախճիրներ գործած էին իր նախնիք, Լոմանիի ազգատոհմն, որ իրեն հետ պիտի մարի: Պէլա անոնց պէս մեռնելու երազած էր՝ բաց արևուն . . . և չէ թէ այսպէս Վառազուրկ մահուամբ՝ մութ գիշերուան և տղմուտ գետի մը մէջ . . . :

Եթէ ոչ իր հայրենի երկրին, գէթ ներս համար է որ կը մեռնի, և կ'մեռնի սիրուած . . . : Այսպիսի ճակատագիր մը միթէ չէ՞ միշտ գեղեցիկ . . . : Ապա աշխարհային բաներէ հեռանալով՝ իր հոգին կ'բարձրանայ դէպ ի Արարիչն և գերազոյն աղօթքով մը կ'հայցէ անոր զթուփիւնը . . . :

Մըրիկը անցաւ. անձրև ու Վայլակի դաղ բեցան: Անամպ երկնից երեսը լուսնակն կ'երևի գեղաժպիտ՝ աւելի շողշողուն քան երբէք. իսկ իր ճառագայթները կ'լուսաւորեն՝ մեծ ու դեռևս ալէկոծ գետին երեսը ծաւալող բեկեալ ճիւղերու և ամեն տեսակ բեկորներու մէջ՝ ձիաւորին և իր ձիուն անկենդան մարմիններն՝ որ ջրին չաւղին կ'հետեին, հոսանքէն զլորեցով, տըղմուտ կոհակներէն տատանելով և կիսովին ջրամոյն:

(Երբեք-Կելի)

Շ. ԳՈՐՊԵՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ*

ԴԱՍ ԺՅ.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զբայնութիւն. — Բարոյական դաստիարակութեան և զգայնութեան մէջ սերտ յարաբերութիւն մը կայ: Մեր զգայնութեան դաստիարակութենէ, այսինքն մեր յօժարութեանց, հակումներու և կրից տրուած ուղղութենէ յառաջ կ'զայ ինչ որ սովոր ենք կոչել քարոյականութիւն:

Ահա այս պատճառաւ կ'ըսուի երբեմն անխտիր կերպով՝ քարոյական դաստիարակութիւն կամ զբայնութեան դաստիարակութիւն: Բաւական է բազդատեւ զգայնութեան և բարոյական դաստիարակութեան սահմանները տեսնելու համար որ այս բացատրութիւնը ճիշտ է:

Բարոյական դաստիարակութիւն. — Բարոյական դաստիարակութեան նպատակն է կանոնաւորել մարդկային ընթացքը, յարդարել կամքն այնպէս որ քարոյն հետեւի, պարտաւորութեան համակերպի և զայն կապաւնէ: Այս դաստիարակութեան գործն է մանկան հոգւոյն մէջ բարոյական զգացումը զրգուել, որոշել տալ արդարն անիրաւէն և զանի լուսաւորել բոլոր անհատական և ընկերական պարտաւորութեանց մասին: Բայց որպէս զի դաստիարակն այս նպատակին հասնի, պարտի ճանչել իր դաստիարակելիք բարոյական էակը, և ինչպէս որ բնախօսական սկզբանց գիտութեամբն Փիգիքական կատարեալ դաստիարակութիւն մը տալու կարող պիտի լինի, նոյնպէս բարոյականի մի քանի տեսական ծանօթութեանց շնորհիւ պիտի յաջողի տալ նաև բարոյական դաստիարակութիւն: Ահա այս է պատճառն որ քիչ մը մանրամասնօրէն պիտի խօսուի այս մասին:

Իբ կարեւորութիւնը. — Եթէ պիտանի է որ մարդ, անհատապէս նկատելով, քաջառողջ լինի, և եթէ կարեւոր է ընկերու-

* Տե՛ս Սեպտեմ. ամսագիրը, երես 479:

Թեան որ լաւ կենդանիներէ Բաղկացած լինի, ինչպէս կ'ըսէ Պ. Սէն-Պէր, դարձեալ՝ եթէ կարեւոր է մին ուսեալ, և միւսն՝ մտացի և լուսամիտ մարդերէ կազմուած լինի, որչափ ևս առաւել կարեւոր է թէ միոյն և թէ միւսին որ հաստատուն և առողջ բարոյական դաստիարակութիւն մը ստացած լինին: Մէն մի անհատ զատ ինչ պիտի լինէր և ընկերութիւն ինչ, առանց բարոյականութեան, եթէ մէն մի անհատի իրաւունքն ու պարտիքն որոշուած չ'լինէին, կամ թէ ամէն անհատ իր զգայնութեան հակմանց, յօժարութեանց կամ կրից հետեւելով՝ բնաւ փոյթ չտանէր իր պարտուց՝ որոց անգէտ պիտի մնար, կամ անտարբեր լինէր ուրիշի ազատութեան՝ զոր ի հարկէ անգոսնելու պիտի ջանար: Ահա այս պատճառաւ կարեւոր է բարոյական դաստիարակութիւնն, և այս պատճառաւ պարտ է աստանօր ըստ կարի բացատրել այն խնդիրներն որ այս նիւթին կ'վերաբերին:

Ճշմարիտ բարոյականը կ'զանազանի դաւանական կրթութեանէ, և իրեն նեցուկ ունի տիեզերական մեծ ճշմարտութիւններն՝ ամեն վարդապետութեանէ և ամեն կրօնական աղանդէ անկախ:

Սրբի կեանքը. — Երբեմն կ'ըսեն թէ մեր բոլոր զգացումներն, մեր հակումներն, յօժարութիւններն և կիրքը կ'կազմեն ինչ որ կ'անուանեն սրբի կեանքը: Կարեւոր է այս բացատրութիւնը լաւ ըմբռնել:

Ինչպէս ամեն լեզուներու մէջ համաձայնութիւն գոյացած է հոգեբան դադափարը կցորդել ճշի՞նք դադափարին, նոյնպէս կերպ մ'այլաբովութեամբ պէտք է, այլայլութեան դադափարը կցորդուած է սրբի դադափարին հետ: Ասոր պատճառն անշուշտ, ինչպէս կ'բացատրէ Գլոս Պէրնար*, այս է որ ուղեղն, ըզգացմանց և միանգամայն մտածմանց կայանն՝ ջիղերու միջոցաւ կ'ներդործէ սրտի շարժումներուն վրայ, և սրտին ընդունած յուզմունքն կ'ուշացնէ կամ կ'փութացնէ արեան շարժումն՝ այսպէս գունատութիւն կամ կարմրութիւն պատճառելով որք այլայլութեան արտաքին նշաններն են:

Զգայնութեան սահմանը. — Զգայնութեան այն կարողութիւնն է որով

* Յրանապի ընախօս (1813-1878) անուանի է իր ըրած զանազան անգամաշնչական գիւտերովը: Ունի շատ գրուածքներ ընախօսութեան վրայ, զոր երբեմն իբրեւ դասեր կ'աւանդէր ի Վարժարան Յրանապի:

Տարբեր կ'զգայ հաճոյս կամ ցաւ: Գործունէութեան պէս՝ այն կրնայ ունենալ երեք վիճակ. յօշարութիւն, պայտաւութիւն և կեք: Զգայնութիւնը կրնայ երկու տեսակ լինիլ. ֆիզիքական և բարոյական: Առաջնոյն կայանն է ծարժնն ու իր զործարանները: Այն կարողութիւնն է որով կ'զգածուինք արդարէն ասարկայից արատարութեամբ, և որ տեղի կ'տայ զգայնութեան: Այսպէս՝ այրուած է ֆիզիքական զգայնութիւնը կ'զգածուի. իսկ երկրորդն կայանն է հոգին և գեղարարութիւնն: Այս կարողութեամբ է որ կ'զգածուինք իմացական և բարոյական ասարկայից արատարութեամբ, և որ տեղի կ'տայ զգայնան: Ինչպէս՝ սիրական անձի մը մահն բարոյական զգայնութիւնը կ'յուզէ:

Զգայնութեան և զգայնան արբեքութիւնը. — Ինչպէս տեսանք՝ զգացողութիւնը ֆիզիքական զգայնութեան արդիւնքն է: Թէ պատճառն և թէ կայանը ֆիզիքական են: Այսպէս ցուրտը, ջերմութիւնն, ճմլումն ու բեկումն մեզի զգացողութիւն մը կ'պատճառեն որ մեր մարմնոյն մասնաւոր կէտի մը վրայ ամփոփուած է:

Ընդհակառակն՝ զգացումն յառաջ կ'գայ մտածմունքէ մը, դադարաբէ մ'որ իրօք մեր մարմնոյն և ոչ մի կէտին վրայ կը գտնուի: Ո՛ր կ'զգանք խնդութիւն, տրտմութիւն: Մեր էութեան ռոմասին մէջ կ'զգամք վիշտ, յուս, երկիւղ, գութ: Եթէ կարծենք թէ այդ զգացումնքն մեր սրտին մէջ կ'կրենք, պատճառն, ինչպէս վերեւ ըսինք, հակադրոծութեան երևոյթ մ'է ուղեղի և սրտի մէջ:

Զգայնութեան դերը Վեր կենաց Վեջ. — Մեր կենաց ամեն խընդութեան կամ տրտմութեան աղբիւրն զգայնութիւնն է, որ մեզի հազորդակից կ'ընէ հաճոյից և վշտի: Նա մեզի վայելել կ'տայ ընտանեկան սիրոյ անուշութիւնները, յաջողութեան ուրախութիւնն, կատարուած բարեաց գոհունակութիւնը: Զգայնութեան կ'պարտաւորինք նաև արհեստագիտական գործի մը պատճառած խնդութիւնն, ներդաշնակ երաժշտութեան մը ունկընդրութիւնը, զրական հրաշակերտներու ընթերցումը:

Բայց նոյնպէս զգայնութիւնն է պատճառ մեզ համակող երկիւղներուն, պատրանաց և տրտմութեանց: Բարոյապէս մեզ կ'բարձրացնէ այն կամ կ'խոնարհեցնէ՝ անոր տրուած ուղղութեան համեմատ: Զգայնութիւնը կրնայ կաղմել մեր երջանկութիւնն և փառքն, ինչպէս նաև մեր վիշտն ու նախատինքն: Հետևապէս՝ մեր համայն կենաց վրայ ի գործ դրած գերակշիռ ազդեցութեան պատճառաւ է որ մանկուոյն դաստիարակները պարտաւոր են ժամանակին զայն ուղղել:

Հաճոյք և վիշտ. — Արդէն ըսինք որ զգայնութեան շնորհիւ մարդ կ'իմանայ թէ ինչ է հաճոյք, ինչ՝ վիշտ:

Հաճոյքն է գոհունակ յօժարութենէ յառաջ եկած այլայլու-
թիւնը, և վիշտ՝ ներհակ այլայլութիւնն որ յառաջ կ'գայ յու-
սարեկ, յոռի կամ չարագորգիւ յօժարութենէ: Պարտ է դիտել
որ հաճոյք և վիշտ կ'ընկերակցին անդադար, կան նաև կարգ-
մը գոհացումներ զոր կատարելագէտ կարելի է գիտնալ միայն
երբ երկար ժամանակ զրկեալ մնացած է մարդ և այդ զրկա-
նաց համար տառապած է: Այսպէս է մանաւանդ մարմնաւոր
հաճոյցի համար. ինչպէս խմելու, ուտելու և քնանալու հա-
ճոյքը: Ուստի Սոկրատ կարող էր ըսել որ Արամազդ վիշտն ու
հաճոյքն իրարու կապած էր ոսկի օղակով մը, այնպէս որ իրա-
րու ետև շուտով կ'հասնէին:

Պարտ է գիտնալ որ ամեն հաճոյք յառաջ կ'գան լաւ կա-
նոնաւորուած գործունէութենէ և բոլոր ցաւերն անչափաւոր
գործունէութենէ կամ անգործութենէ: Բացայայտ է թէ աս-
տանօր խնդիրն թէ բարոյական և թէ ֆիզիքական գործունէ-
ութեան վրայ է: Այս խնդրոյն հետ կապուած է, մանկավար-
ժութեան մէջ, զրաւիչ աշխատութեան խնդիրը:

Գրաւիշ աշխատութիւն. — Որովհետև, ինչպէս քիչ մ'առաջ
ըսինք, պէտքէ հաճոյք յառաջ բերելու համար գործունէու-
թիւն լինի, դիւրին է իմանալ որ աշխատութիւնը գրաւիչ
պիտի լինի այն պայմանաւ միայն որ գործունէութեան բնական
ու կանոնաւոր մղում մը տայ: Ահա այս պատճառաւ մի քանի
խաղեր՝ որ իրօք մտքի կամ մարմնոյ ճշմարիտ աշխատութիւն-
ներ են, սաստիկ հաճոյք կ'ստանան անոնց որ այդ խաղե-
րով կ'սլարապին, ինչպէս են տղոց ֆիզիքական խաղերը (աբ-
շաւ, ոստում, պսլքար ևն) նոյնպէս թղթի խաղեր, ճատրակ,
տօմինօ ևն, որ մաքի ճշմարիտ աշխատութիւն մը կ'սահանջեն:

Ուրեմն աշխատանքի ու խաղի մէջ յարաբերութիւն կայ, և
ըստ որում այս ծանօթ ճշմարտութիւն մ'է, մեծ քանք կ'տես-
նուի աշխատութիւնը հրապուրելի ընել, որպէս զի մանկան
գիւրանայ իր կատարելիք սլաշտօնը:

Սակայն պարտ է յարել, որ բարոյապէս վատ գործ մ'ըրած
պիտի լինի դաստիարակն եթէ աշխատութեան կարևոր ու սու-
ժանելի կողմն այն աստիճան ծածկէ՝ որ տղայը զայն պարզա-
պէս իբրև խաղ նկատեն. հրապուրելի՝ չհաճանկեր զուարճալի:
Հետեւելի ընթացքն կամ փախաբեւի իդէալը սկստի լինիլ

դաստիարակին համար սիրել տալ տղոց աշխատութեան պահանջած ճիշդը: Բայց եթէ դաստիարակը տղոց կանուխկեկ չը սորվեցնէ՝ աշխատութեան խիստ ու ծանր օրէնքն, բարոյապէս զանոնք կ'վատթարէ և ապագային մէջ դառն ու դժժանելի պատրանաց կ'պատրաստէ:

Վարդ Բարոյական արժէքը. — Անմտութիւն պիտի լինէր խուսափել վատէ. վիշտը կենաց խի մի օրէնքն է, և վաղ կամ տնազան մեզի տիտի հասնի: Լատին բանահիւսը՝ Լուկրէտիոս, հաճոյից և վշտի տեսակ մը սերտ յարաբերութիւնը նկատելով, բանահիւսօրէն բացատրեց զայն. — Բերկրանաց աղբէրէն Քլէն, կ'ըսէ՝ նա, որան քան մը կ'օգտէի և ծաղկանց Քլէ Բարոյական արժէքն է: Սակայն միթէ լավ կ'լինէր եթէ վիշտն իսպառ վերնաւ կենաց սահմանէն, և միթէ չունի այնպիսի բարոյական արժէք մը որ ոչ մի բան չէ կարող անոր տեղը բռնել:

Ֆիզիքական տեսակէտով՝ վիշտը միթէ առողջութեան պահպանը չէ. միթէ նա պատրաստ չէ մեր երեսին տալ մեր անխոհեմութիւնները, մեզի ազդարարել որ վտանգի մէջ ենք:

Իմացական տեսակէտով՝ միթէ վիշտը յառաջդիմութեան պատճառ չէ: Ճարտարութիւնը վշտի արգասիքն է. այն ծընունդ տուաւ տնտեսական զիտութեանց, որ նպատակ ունին նուազեցնել մեր յոգնութիւններն և մեր բարօրութիւնն աւելցնել:

Բարոյական տեսակէտով՝ վիշտը արժանեաց պայմանն է. զոհարեցութեան և առաքինութեան արժէքը կ'կազմէ: Ի վերջէ վիշտն է որ նոր նոր հորիզոններ կ'պարզէ մեր աչաց, որ մեզ զգաստութեան և ուղղութեան կ'առաջնորդէ և ցոյց կ'տայ մեզ՝ խղճի խայթի շնորհիւ, այս բարոյական բուռն վիշտն, արդարութեան շաւիղն՝ երբ մարդ մոլորելու դժբաղդութեան մէջ ընկած է:

Մանկավարժական կերպարանք. — Այս նախընթաց խորհրդածութիւններէն կարելի է եզրակացութիւն մը հանել յօդուտ դաստիարակութեան: Եթէ ոճիր մ'է վիշտն աւելցնել, պարտաւորութիւն մ'է զայն կրել տալ և երբեմն պատճառել՝ իբրեւ վաւերացումն ստգտանելի դործերու: Մանուկը պարտի սովորի խորհիլ թէ ինչ է սխալանաց ընական հետեանքն և թէ օրինազանցութեան միշտ կ'հետեի ցաւը: Նոյն ինք՝ Պ. Սթենէր, որ դասատուին կամ ծնողաց կողմէ հնարաւոր ու է պատիժ չընդունիր, կ'ստատովանի որ պարտազանցութիւնն իբրեւ յա-

րակից հետեւութիւն ունի պատիժն՝ բնական հակադործութեանց դրութեան պատճառաւ, զոր երկարօրէն կ'բացատրէ:

Բաց աստի՛ յառաջդիմութեան պայմանը ճիշդ լինելով, կարելի չէ, ինչպէս արդէն ըսինք, պատիժը ջնջել առանց ճիշդն ալ ջնջելու, և հետեւապէս բարոյական զարգացումը: Ամեն կարգապահական դրութիւն, վարձք և պատիժ՝ վշտի տեսութեան մէջ կ'կայանայ: Այս մասին աւելի սիրտի ճառուի Կաթողիկոս Ռեան դասին մէջ:

Յիշխան և Բարոյական գիշարութեան յարաբերութիւնք. — Արդէն զիտեցինք որ մահան Ֆիզիքական զգայնութիւնը կ'կանխէ բարոյական զգայնութիւնը, և թէ ստէյլ առաջինը կ'զրդուէ միւսը: Այսպէս մանուկը նախ կ'յարի անոնց որ հաճոք կ'պատճառեն իր զբաղարանաց, այն անձերուն որ իրեն չաքարեղէն կ'տան, որ անոր կ'ցուցնեն փայլուն կամ հնչուն առարկաներ: Վերջէն պիտի սիրէ կենդանիներն, որոց հետ պիտի խաղայ, ոստոստէ ու վազվզէ, մինչև այն ժամանակ որ զգուանաց փոխարէն գգուանք պիտի յայտնէ իր մօր, իր դայեկին, իր շուրջը գտնուող սիրելի անձերուն:

Զգայնութեան դաստիարակութիւնք. — Ուրեմն ընդհանուր կերպով ինչպէս պէտք է կատարել զգայնութեան դաստիարակութիւնը: Որովհետեւ ինչպէս ցոյց առինք, զգայնութիւնն անմիջապէս չգոյանար, այլ տղոց տրուած խնամքին և տարիքին հետ կ'զարգանայ, հարկ չէ ուրեմն, ինչպէս Ռուս կ'պահանջէր, տալ տասնուհինգ տարեկանէ վար մանկան բացասական դաստիարակութիւն մը: Ընդհակառակն՝ փոքր մանկան բարոյական զգացմունքը պէտք է կանուխակել զարգացնել իր համակրական բնազդումներու վարժութեամբ և զարգացմամբ՝ ընտանեաց և վարժարանի մէջ: Պարտ է սրտի առաջին խանդը, առաջին զրդումներն հսկողութեամբ կանոնաւորել, վասն զի այդ բնական յուզմունքէ կախում ունին կերպով մը մտացի և կամաւոր զգացմունքն զորս նա աւելի ուշ պիտի զգայ:

Վ.

ԵԿԵՂԵԱՅ ԳԱԴԱՌ

ՎԱՆՈՐԱՅՔ

Զոհողի Հայրապետ . — Բայցի նկարագրեալ Եկեղեաց իննեակ կանդուն վանօրէից՝ կային բազում վանօրայք, որք հանգած են այժմ, և որոց մի քանիին անուանքը դեռ կենդանի են ժողովրդեան սրտին ու մտքին մէջ և նոցա գերբուկներն ու աւերակներն իբրև սրբավայր յարգանաց և ուխտադնացութեան առարկայ լինելէ դադարած չեն:

Այս կարգի սրբավայրաց ամենէ նշանաւորն, 3—4 հազար տարուան պատկառելի հնութեամբ և հեթանոսական ու քրիստոնէական խառն յիշատակօք նուիրական՝ կըհամարուի Զոհողի Հայրապետ կոչուած վանուց աւերակներն, որ կըգտնուին՝ քաղաքէն կայիվոսի Ս. Յակոբ գնալու ճանապարհին վերայ, թիլու գետակին աջակողմեան դին և անտի մէկ քառորդ ժամու հեռի: Այս հնագոյն՝ և ըստ ամենայն հաւանականութեան՝ ճոխագոյն մենաստանէն, որ կառուցեալ է եղեր գեղեցիկ ու բարձրադիր դաշտի մը վերայ, ոչ այլ ինչ կըմնայ զարդիս, բայց միայն կամարակապ և քարուկիր փոքրիկ մատրան մը կիսափուլ որմերն՝ երկու երեք կանգուն բարձրութեամբ: Մատրան շուրջ հազիւ կընշմարուին քարակոյտեր ու գերբուկներ, որք հետզհետէ կ'անհետանան շրջակայ գիւղացիներու արօրին առջև: Մատրան որմերը խիստ ամրակուռ և անթափանցելի կերպիւ հիւսուած են, այնպէս որ ժամանակին ամենակեր ձեռքը, որ աննշմարելի ու անհետ ջնջած է այս մեծ ու համբաւաւոր մենաստանին բոլոր մասերն, չպիտի կաշենար միասել բուն մատրան, եթէ մարդոց ձեռքեր հետզհետէ չկորդէին նորա քարերն՝ բնականաբար զօրաւոր գործեաց միջոցաւ, ուրիշ պիտոյից գործածելու համար:

Հոս էր երբեմն թիւն առն, ուր կանգեալ էր մեհեան Նախապետի և ուր զետեղեցաւ յետոյ բազինն Աթենա-սայ՝ բերեալն ի Յունաստանէ։ Դիւղը այժմ փոխած է իւր գիւղքն և կըդառնուի կէս ժամ դէպի հիւսիս՝ համա-նուն գետին եղերքը և բնակեալ է ի Տաճկաց, Հանգած վանուց շրջակայքը, թէև մշակեալ անդատան, այլ երկ-րին մակերևոյթին ձևն, հողին այլազան գոյնն, նորա աստիճանաւոր գարեբն որոշակի կըցուցնեն թէ մար-դաշատ գիւղաքաղաքին հանդստարանն է։

Այս մենաստանին մէջ թաղուեցան նախ Ս. Արիստակէս և ապա Մեծն Ներսէս Պարթև հայրապետք. այս պատ-ճառաւ կոչուած է Զաւորակ Հայրապետք վանք, յորջորջումն որ կըտեսէ՝ յայսօր ժամանակի, թէև հոյակապ վանքէն նմուշ մի եւեթ կայ զարդիս : Զգիտցուի թէ ո՞ր թուա-կանին սկսած է ամայանալ այս սրբավայն։ Այս միայն յայտնի է թէ 1275 թուականին, ի հայրապետութեան Հայոց Տ. Յակոբայ և Եիշխանութեան Լեոնի որդւոյ Հեթ-մայ, յայանեցան նշխարք սրբոյն Ներսիսի և փոխադրուե-ցան ի վանս Տիրաշինու, որ կոչուեցաւ յայնմհետէ Ներ-սէս Հայրապետի վանք, ուր և կայ գերեզման նորա, ինչ-պէս պատմեցինք ի աեղւոյն։ Այդ թուականին թիւու վանուց վանահայրն էր Ներսէս ոմն, իսկ քաղաքին առաջ-նորդն Սարգիս եպիսկոպոս, որու ձեռամբ կատարուե-ցաւ փոխադրութիւնն : Ըստ Յայսմաւուրաց՝ Պատուական էր անուն Սարկաւադին, որում՝ եղաւ յայտնութիւնն տեսլեամբ։ Եկեղեցին, զոր շինած էր Պարթև հայրապետ և ուր թաղուած էր՝ յետ գեղակուր լինելոյ ի Պատայ Խախ աւանին մէջ, կըկոչուէր Կաթողիկէ։ Այս հրաշակերտ եկեղեցին աւերեալ էր 635 թուին յասպատակաց և այ-նուհետեւ կոչուած էր հանգած եկեղեցի, թէև վանուց միւս եկեղեցիք՝ որ յանուն որդւոյ և թուանց Լուսա-ւորչին՝ էին կանգուն։

Այս անգամի համար այսքան ծանօթութիւն բաւական է բանասիրաց։ Աւելի մանրամասն ծանօթութիւն պիտի աւամք այս մասին, երբ եկեղեցեաց դաւառին արդի աշ-

խարհադրական և ժողովրդական նկարագրութիւնն աւարտեմք և պատմական տեղեկութիւններ գրելու սկսիմք:

Վաղուց արդէն մտադրութիւն ունենալով գրել այս վաղեմի սրբաւայրին վերայ և նորա արդի եղկելի կացութիւնն մատնանիչ ընել մեր հասարակութեան, և մասնաւորապէս Երիզացի սիրելի ազգայնոց ուշադրութիւնն ու կարեկցութիւնն հրաւիրել մեր ջուխտակ երանաշնորհ հայրապետներու հինաւուրց հանգստարանին վերայ, ուրախ եմ այսօր որ Եկեղեաց գաւառի ընդհանուր նկարագրութեան կարգն և մանաւանդ Տարօնայ Աշտիշատու հանգաժ սրբարանին (դ երեզման Սահակ Պարթև և Հայրապետին) վերանորոգութեան զրոյցը, զորմէ գրուեցաւ Կ. Պօլսոյ մի քանի ազգային լրագրաց մէջ, լաւագոյն պատեհութիւն մի կ'ընծայեն ինձ խորհուրդս ի գործ դնելու:

Մի այսպիսի ժամանակ, յորում գամքան զգամ կ'առաւելու յարգանք ու մեծարանք մեր կրօնական յիշատակարանաց նկատմամբ, միթէ արժան չէ որ ջանամք արդի ամայի դրութենէն հանելով փոքր ի շատէ սրբավայրի կերպարան տալու երիցս նուիրական այս դարաւոր հանգստարանին, ուր այնքան երկար ատեն խոկացեր, աղօթեր ու ննջեր են մեր պատուական ու սրբաղան հարք: Եթէ առարկուի թէ Ազգը արդի անձուկ վիճակի մէջ, ինչպէս այդ կրօնական հաստատութիւնը կանգնէ-կը պատասխանեմք թէ պիտոյքներ կան, որք անհրաժեշտ են: Անշուշտ այս կարգէն էր Սահակ Պարթև Հայրապետի հանգստարանին վերաշինութիւնն, որու համար խօսք, գորիչ ու զոհողութիւն չինայել կը յանձնարարուի աղնիւ ու բարեսէր անձնաւորութեանց կողմէ: Եւ ինչով կը տարբերի թիլու սրբավայրը: Ո՞չ ապաքէն սա ալ անդատին ի ժամանակաց հեթանոսութեան ունէր նշանաւոր մեհեան և էր համբաւուոր ուխտաւայր: Ո՞չ ապաքէն Ս. Գրիգորի ու Արիստակիսի պարզեցալ կոչուած ու սիրական բնակարան լինելով նշանակութեան ու կարևո-

րութեան արժան է : Վերջապէս Արիստակիսի ու Մեծին Ներսիսի սրբազան ոսկերացիականդապահն ու հանգստարանն լինելու պատիւն ունեցած չէ՞ և տակաւին չպահեր Լուսաւորչի հարազատին ու հայրապատիւ յաջորդին և ուրիշ բազում եկեղեցական հարց փառաւոր անխնայներն : Այս ամեն նկատումներով թիլու հանգած վանքն արժանի չէ՞ ամեն եկեղեցասէր ու կրօնասէր հայու ուշադրութեան և նուիրական պարգ չէ՞ որ այդ սրբավայրը հանուի արդի վիճակէն :

Ուստի կ'առաջարկեմ որ Երիզայի առաջնորդարանը առ այժմ գտնէ փոքրիկ մատուռ մը շինելու և զայն շրջափակի մէջ առնլով՝ վաղեմի ազգային եկեղեցական կալուածքի մը եթէ ոչ դոյութիւնն ապահովելու, գէթ զայն ապականութիւններէ պահպանելու գործին համար միջոցներ խորհի ու անօրինէ :

4 Նոյեմբեր 1889
յԱրարիկեր

Ս. ԱՄԱՏԵԱՆ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ*

Պիտի տեսնէ ընթերցողն, եթէ 64և65 պատկերներուն դառնայ, որ երբ ելեկտրական հոսանք դէպի արգդկողմը հոսէր (պատկեր 64) ասեղին հիւսիսային բևեռը դէպի արեւմուտ կ'ուղղուէր. իսկ երբ դէպի միւս կողմին արգդ (պատ. 65) շուրջը վաղէր՝ հիւսիսային բևեռը կ'ուղղուէր դէպի արեւելք : Արդ՝ ելեկտրական հեռագրին նիշերը հիմնուած են սա իրողութեան վրայ թէ՛ հոսանքն ուղղութիւնը մազնիսին ուղղութիւնը կ'փոխէ : Երբոր մարդ մ'ուրիշի լուր հաղորդել փափագի, կարող է ընել

*Տէ՛ս 1886 Նոյեմբ. ամսաթիւ : Երես 528 :

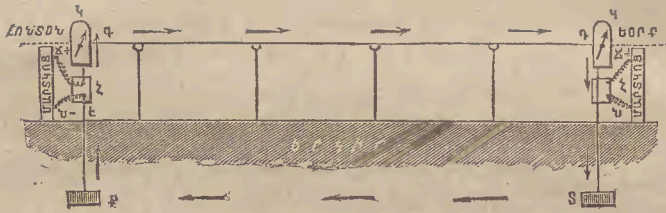
այս գործողութիւնը հեռագրական թելէ մը ելեկտրական հոսանք մը ղրկելով մարդկոցի մը միջոցաւ, այնպէս որ հոսանք մագնիսական ասեղէ մը կ'անցնի կամ աջ կողմէն ձախ կողմը, կամ ձախ կողմէն աջը: Եթէ հոսանք մէկ կողմէն հոսի՝ ասեղը աջ կոյս կ'դառնայ՝ եթէ հաղար մը ղոն հեռու անգամ լինի. իսկ երբ միւս կողմէ հոսի՝ ասեղը դէպի ձախ կ'դառնայ և այնպէս կարգադրուած է որ այսքան հարուած աջ կողմը կ'նշանակէ գիր մը, և այսքան հարուած դէպի ձախ կողմէ կ'նշանակէ ուրիշ գիր մը, և ահա այս կերպով կարելի է հեռագրալուր մը հաղորդել տառ առ տառ՝ որչափ իրարմէ հեռի լինին մարդիկ:

Ելեկտրական հեռագրի բոլոր գաղտնիքն ասոր մէջ է: Բայց իր գործադրութիւնը լաւ ըմբռնելու համար պարտաւոր ես մտադիր հետեւիլ երկու գծածեւերուն (պատ. 68 և 69) բացատրութեան:

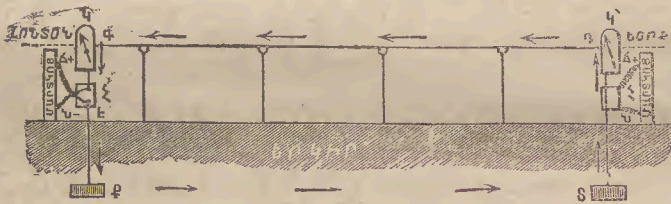
Ենթադրենք թէ լուր մը կ'հաղորդուի Լոնտօնի և Եորքի մէջ. չորս բան պէտք է այդ լուրը հաղորդելու համար. 1. մարդկոց մը՝ ելեկտրական հոսանք արտադրելու համար. 2. թել մը այս հոսանքը տանելու, 3. կալվածաչափ մը, այս է՝ տուփ մը Կ. Կ'. որ պարունակէ մագնիսական ասեղը նիշերը նշանակելու. 4. փոքրիկ տուփ մը՝ փոխակ անուամբ՝ Հ. Հ'. որու մէջ թելերու գիրքը կարելի է փոխել այնպէս որ հոսանք նախ մէկ կողմն և ապա միւս կողմը ղրկուի:

1. Մարդկոց հասարակ քիմիական մարդկոց մ'է, ինչպէս արդէն բացատրեցինք:

2. Թել կ'տարածուի մի կայարանէ ուրիշ կայարան մը և ղետեղուած է խեցեայ թասերու վրայ՝ որպէսզի ելեկտրական հոսանքուղի ձողերէն վար չհոսի. այնպիսի կերպով դրուած է դալարի (coil) մը մէջ մագնիսական ասեղին շուրջը՝ մէն մի կայարանի վրայ, որ երբ հոսանք ձախէն աջ կողմը հոսի ասեղն աջ կողմը դառնայ. իսկ երբ աջ կողմէն ձախ ընթանայ ասեղը ձախ կողմը դառնայ:

Պատկեր 68

Պատկեր 69

Պատկեր 68-ի և 69-ի մեջ ցուցված են մեքենայի շարժումները:

Կ, Կ' կալվածաշարի, կամ տուփի մագնիսական ասեղը պարունակող. Զ, Զ' փոխակ՝ կամ տուփի որու մէջ հեռագրական թելը ու հողակից թելն իրարու միացած են ինչպէս առ Զ', կամ մարդկոցին միացած՝ ինչպէս առ Զ. Հեռագրական թելն է Գ, Գ, Ե, հողէ թելը: Ք, Տ, պղնձէ դախտակ հողակից թելերու ծայրը: Սլաքները ցոյց կուտան դրական հասանին ուղղութիւնը:

Պէտք է դիտել որ միայն թել մը կայ գծաձևին մէջ, թէև դիտենք որ հոսանք մը չկրնար անցնիլ մինչև որ կատարեալ բոլորակ շրջան մը չգտնուի մարդկոցէն մէկնող, այնպէս որ մէկ բևեռէն ելնելով միւս բևեռը դառնայ իրաւ նախ հեռագիրներն երկրորդ թելով մը շինուած էին հոսանքն ետ բերելու համար, բայց Շրէյնհէլ ցոյց տուաւ որ այդ երկրորդ թելն աւելորդ է. վասնզի եթէ թելերուն ծայրերը հողին մէջ մզուին պղնձէ դախտակներով Ք, Տ. որ անոնց կցուած են, նոյն իսկ հողն երկրորդ թելի պաշտօնը պիտի կատարէ և ետ պիտի բերէ մարդկոցին հոսանք ձիշդ չգիտցուիր թէ հոսանքն ինչպէս կ'վերադառնայ Ս, այնպէս կ'կարծուի որ երկիրս ընդարձակ

բնդունարան մ'է ելեկտրական հոսանուտի, այնպէս որ երբ հոսանք անոր մէջ վազի մի և նոյն վայրը հաւասար քանակութեամբ հոսան պիտի հոսի միւս կողմէն: Բայց ճշմարիտն այս է որ բոլոր երկրագունտը իրապէս կ'ներդործէ իբրեւ վերագարձ թել:

3. Մագնիսական ասեղն երկու կամ աւելի մասերէ կ'կազմուի, վասն զի՝ եթէ ցուցակն միշտ դէպ հիւսիս դառնալու հակէր շատ անպատեհ պիտի լինէր. այս անպատեհ հուրթեան առաջն առնուեցաւ երկու ասեղ իրարու մօտ կապելով՝ այնպէս որ միոյն հիւսիսային բևեռը միւսին հարաւային բևեռին դէմ առ դէմ կենայ, և այս կերպով՝ ըստ որում երկրն մէն մի ասեղն հակառակ ուղղութեամբ առ ինքն կ'քաշէ, քարշողութիւնը չեղութեանայ: Այս կրկնակ ասեղն կ'կոչուի հաստան ասեղ (astatic needle) և մեր նկարագրած հեռագրական դրութեան մէջ այս ասեղը զետեղուած է կ'տուփին մէջ և թելով շրջապատուած՝ մինչդեռ տուփէն դուրս դրուած փղոսկրէ թել և շերտ մը այնպէս կցուած է որ կրնայ ցոյց տալ շրջանակին վրայ թէ ասեղն ինչ ներքին ուղղութիւն ունի:

4. Փոփանք մ'է՝ տուփ մ'է՝ այնպէս զետեղուած ներքին դործիքով մը որ բռնատեղ մը (գծաձևին մէջ չկայ) դարձնելով այլ և այլ շարժմամբ՝ հողակից թելն ու հեռագրական թելն իրարու հետ կ'միանան, կամ անոնցմէ մին կրնայ միանալ մարդկոցին բևեռներէն միոյն հետ:

Փոխակն ու կալվանաչափն իբրեւ մէկ դործի յօրինուած են, բայց պատկերին մէջ զատ զատ գծագրուած է՝ բացորոշակի ցոյց տալու համար:

Հիմակ՝ երբ Լոնտօնի մարդը լուր ուզէ շրկել ի Եօրք, նա հոսան մը կ'ուղղէ. որպէս զի բոլոր կայարաններու վրայ գտնուած փոքրիկ զանկակ մը հնչելով ուշադրութիւն հրաւրէ: Ապա Եօրք բառը տառ առ տառ կ'աւանդէ: Այս զեկուցումով կայարանի մարդն իր Հփոխակին բռնատեղը կ'դարձնէ, այնպէս որ հեռագրական թելը Դ և հողակից թելը Տ, իրարու հետ կ'միացնէ: Այն ժամանակ հեռագրալուրը կրնայ հաղորդուիլ: Լոն-

ուօնի մարդը իր գործիքին բռնատեղը կ'դարձնէ որ կողմէն որ հոսանը քալեցնել կուզէ, բռնատեղն 68 պատկերին մէջ այնպէս դարձած կ'երևի որ հեռագրական թելը Գ մարդկոցին դրական բևեռին միացած է, և հետևապէս հոսանը երկրէն պիտի ընթանայ Գ.Գ. ի երկայնքը դէպի Ն՝ կալվանաչափն՝ ասեղը աջ կողմը մղելով և ապա պիտի ետ դառնայ դէպի երկիրը և հաւասար զօրութիւն մը պիտի հաստատուի Է.Բ. մարդկոցին մէջ. բայց 69 պատկերին մէջ մարդը փոխեց բանատեղն, և այժմ հողակից թելն է. կ'միանայ դրական բևեռին, և այսպէս հոսանն երկրէն կ'անցնի դէպի Է. Բ. և դուրս կ'ելնէ առ Տ, և կալվանաչափին ձախ կողմէն մտնելով՝ ասեղը կ'դարձնէ դէպ ի ձախ. և հեռագրական թելին միջոցաւ կ'վերադառնայ Գ.Գ. մարդկոցը:

Կարևոր չէ առանձին թել մ'ունենալ իւրաքանչիւր հեռագրական կայարանի համար: Թել մը միայն բոլոր գործը կ'կատարէ ցորչափ միևնոյն ժամանամակ լոկ մարդ մը կ'գործածէ. իսկ հիմակ կարելի կ'գտնեն նոյն թելով երկու տարբեր հեռագրալուր ուղարկել: Ուստի մէն մի կայարանի վրայ կալվանաչափ մը կայ հեռագրալուրը նշանակող, նոյնպէս մարդկոց մը հոսանը արտագրելու և փոխակ մը հոսանին ընթացքը փոխելու համար: Բայց այս ամենն ընդհանուր թելին կապուած չեն՝ եթէ հարկ չկայ գործածութեան: Մորսի ամբերիկեան հեռագրագործին մէջ, որ կ'գործածուի սովորաբար յԵւրոպա, ասեղը թղթի շերտեր կ'ծակէ՝ այնպէս որ հեռագրալուրն կրնայ պահուիլ: Պէյնի ելեկտրաքիմիական հեռագրագործին կը նշանակէ նշանները քիմիական թղթի վրայ, մինչդեռ վերջին ժամանակներն (1879) Պ. Ֆաուբըր հեռագիր մեքենայ մը հնարեց, որով մէկ ծայրը գրուած բառերն իբրև նմանատիպ միւս կողմը կ'արտագրին գրչով մը որ թելին միւս կողմը կցուած է: Բայց այս ամեն փոփոխութիւններն միևնոյն սկզբունքի բորւութեանն են, այնպէս որ ելեկտրական հոսան մը նախ մէկ կողմն և ապա միւս կողմն հոսելով իբրև մագնիսական ասեղ կ'գործէ:

ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այնպէս կ'երևի՝ որ Փրանսական գրականութիւնն այս ընդհանուր շրջանէն դուրս է։ Բայց այդ լոկ երևոյթ մ'է։ Իրաւ՝ կը վազէ նա՝ կանխակալ ողբով՝ իր հորիզոնը ներկային և իրականին առջև, անցելոյն վերադառնալու դժկամակ, և առաջային, լաւագոյն կամ՝ գէթ նոր խտէալի մ'անկարօտ կ'երևի, ամեն բան կ'ըսէ արուեստագիտական սկզբան մ'որու բնականութեան անունը կ'տայ, բայց աւելի մօտէն քննենք իր ընթացքը։ Միթէ բնականութիւնն գոհութեան նշան մ'է, միթէ ներհմի է ստաւպատմական և ցնորական տեսլականութեան, որ իրօք զգուանք մ'է իրականութեան դէմ և տենչանք մը դեր ի վեր ելնելու քան այդ իրականութիւնը։ Ի՞նչ նիւթերու վրայ կը ճառէ բնականութիւնը, այնպիսի բացակաեութեամբ (exclusivisme) որ ստէպ կ'դատաւարաւորի։ Միթէ կ'ընծայէ մեզի երանութեան պատկերներ, միթէ կ'նկարագրէ մեզի կենաց դեղեցիկ ու խնդալից կողմերը։ Ամենևին։ Քաղաքակրթութեան, գլխաւորապէս մեծ քաղաքներու, ամենէ տգեղ և ողբալի կողմերը ցոյց կ'տայ։ ցոյց տալ կ'տքնի ամեն տեղ տիրող ապականութիւնն, աղէտքն, բարոյական զխտակցութեան չգոյութիւնն, ինչպէս նաև մարդիկն հոգեվար և ընկերութիւնը օրհասական։ Այս մտօք ներշնչուած ամեն գրէի վերջը՝ կարծես թէ տխուր ճայնով մը կ'մրմնջեն այս խօսքն՝ որ տաղտկալի միօրինակութեամբ մը կ'կրկնուի անդու. «Ահա կ'տեսնե՞ս, վշտաբեկ ընթերցող, այն կեանքն որ այնչափ անողորմ ճշդութեամբ նկարագրուած է աստ, չարժեր արդարև որ մարդ ապրի։» Այս բնաբանով կ'սկսի ամեն բնապաշտ իր զրական երկն. այս է իր մեկնակէտն և իր եզրակացութիւնը։ Չտարբերիր այն՝ դերմանական և անգլիական գրականութեան ստաւաւտիր տեսլականութենէ։ Այս երկու ձկտումներն՝ չէ թէ իրարու հակառակ այլ համանպատակ են։ Բնականութիւնն կ'արտայայտէ յառաջագիրքն, իսկ տեսլականութիւնը կ'հանէ անտի եզրակացութիւնը։ Այն կ'ըսէ. «Իրաց արդի վիճակն անհանդուրժելի է։»

այն կ'յարէ — «Հետեւապէս պարտի այն անհետ լինիլ: Պահ մը մոռնալու ջանանք զայն, իբրեւ երազ պատկերելով այն տեսլա-
կան սիրտիւն վիճակն որու ուրուական նկարն ընթերցողներուն
աչաց առջևէն կ'անցնեմ:» Կենցաղագէտ մարդն սրտայայտ —
«ազնիւ բանահիւս» կ'անուանէ այն գրագէտն որ խանդավառ
կ'երգէ դանդաղ մարդոց բերկրաւի կեանքն, շնորհագեղ և սի-
րարոյր օրիորդներ՝ շուշանազարդ, կ'երգէ ասպետական արկած-
ներ և սիրաշունչ տեսարաններ: Լաւ, այս բանահիւսն հակառու-
կարն է միայն այն գրագիրին որ իր գրչով՝ նման ակիւնի, ամեն
աղտեղութիւններ կ'պրպտէ և որու դէմ նոյն կենցաղագէտն
ունի լոկ արհամարհանք:

Նրկար խօսեցայ գրականութեան վրայ, վասն զի այն իրօք
ժամանակի մը մտային կենաց ալլաղսն և լիակատար պատկերն
է: Բայց ներկայ դարուս մարդկային մտածման բոլոր միւս ար-
տայայտութիւնները համանման գծեր կ'ներկայեն մեզ: Միշտ
և ամեն ուրէք կ'տեստենք մտատանջութիւն, դատնութիւն,
դժգոհութիւն՝ որ դաս մը մարդոց համար կ'փոխուին վախ և
բարկութեան, և ոմանց համար կ'դառնայ բռնուն փափաք
կեանքն հիմնապէս փոփոխելու: Նրբեմն պլաստիքական ա-
րուեստներն նպատակ ունէին գեղեցկին արտայայտութիւնը-
նկարիչ և արձանագործ միայն աշխարհի ու կենաց խործեկի
տեսարաններն կ'հանէին յերևան: Նրբ ֆիդիաս կ'քանդակէ իր
Արամազդն, Ռափայէլ իր Աստուածամայրն կ'նկարէ, իրենց
ձեռքը շարժողն այն անմեղ զմայլումն է զոր ունէին մարդկային
կերպարանին վրայ: Խնդագին ու գոհունակ սրտով կ'նայէին
բնութեան հրաշալեաց, և երբ իրենց փափուկ զգացումն ցոյց
տար իրենց թեթեւ թերութիւն մը, կ'փութային քնքուշ ձեռ-
նով մ'անհետ ընել զայն, սյսինքն այնպիսի ձեռնով որ գիտէ
մեղմել և տեսլականի վերածել ինչ որ անախորժ կ'թուի: Արդի
արուեստը չունի ոչ այդ զմայլումն և ոչ այդ խնդութիւնը:
Կասկածոտ և չարասէր ոգւով կ'քննէ բնութիւնը, քանի որ
վարժած է միայն թերութիւններ ու տգեղութիւններ հանել:
Այժմ՝ արուեստն ճշմարտասիրութեան պատրուակաւ կանկ
կ'առնու, որ զննէ առարկային ամեն պակասութիւններն՝ զորս
չեղտելով ակամայ կ'չափազանցէ: Ճշմարտասիրութեան պատ-
րուակաւ կ'ըսեմ. վասն զի ճշմարտութիւնը գտնել ինքնին մեր
կարողութենէ վեր է: Արդարեւ՝ արուեստաւէտն՝ առ հարկի, կը-
արտայայտէ առարկան ինչպէս որ անձնապէս կ'տեսնէ ու կըզ-

դայս Գուրալի տգեղ քարալուին այնքան առարկայական է և այնքան հեռու, ներհակ ուղղութեամբ, բացարձակ ճշմարտութենէ, որքան Լէօնարտի Վինչիի Մօնա Լիզան, որու համար Լազարի կ'իմանգաւաւի ճիշտ անոր համար որ բնութեան նմանութիւն ունի: Մինչև անգամ այն իրերու մէջ՝ ուր այժմեան արուեստն չէ կարող անդիտել զեղեցկութիւնն և անոր յարգանք մատուցանելով օրինակել, կ'ջանայ աղարտել այդ զեղեցկութիւնը դրոյմելով անոր այս գաղափարը թէ աղին և մաքուր ձևն ստորին նպատակներու կ'ծառայէ որ զայն կ'սղծէ: Անկան մերկ մարմինն իր վեհափառութեան մէջ կ'անարգուի հեշտասիրութեան և ցոլութեան այնպիսի գծերով որ ժամանակից պատկերներու մէջ անպակաս չեն, և որ դիւրադգած հանդիսատեսին վրայ կ'ներգործէ գրեթէ այս նենգածէտ բանասարկութեան նման Յէ, թէ որ մարդիկ գիտնային ամեն բան. — քսութիւն՝ զոր վայրահաչ կին մը կ'սպրդէ իր դրացւոյն ախանջէն վար, իրենց ծանօթ կնկան առաքինութեան վրայ: Հին արուեստըն ախորժ կ'իզայ այն առարկայէն զոր կ'նկարէ, նորն դժգոհութիւն, դառնութիւն ցոյց կ'տայ բնութեան դէմ: Այն՝ առարկային կ'տայ վեհութիւն, այս գանգատներ կ'ուղղէ: Մին մշտատե խանդաղին գեղօն մ'է, միսն ունսդառ և ստէպ աշխրաւ բանաբնութիւն: Հիմնական զաղաւթն որու կ'հետեւին հին և նոր արուեստն այս է միոյն համար թէ՛ լաւագոյն աշխարհի մը մէջ կ'ապրի մարդ, և միւսին համար թէ՛ չ'կայ տգեղագոյն աշխարհ մը գան մերը:

Իմաստասիրութեան մէջ յառետեսութիւնը նորաձևութիւն մ'է, թէ գրաւէտներու և թէ փիլիսոփայից համար, որ թէև իրենց մասնաւոր ուսման առարկան չեն ըներ զայն, սակայն կը հետաքրքրին մարդկային զիտութեան կենսական խնդիրներուն: Շորէն՝ արու աստուած է, իսկ Հարգման իր մարգարէն: Օլիւստ Քոնդին իմաստասիրութիւնն չ'յառաջդիմեր իրրև վարդապետութիւն և նոր աշակերտներ չլահիր, վասն զի նոյն իսկ իր կուսակիցներն հասկցան որ Քոնդի մէթոտն շատ անձուկ է և իր ձկտումն ոչ այնքան բարձր: Ֆրանսացի իմաստասէրները միայն հոգեբանութիւնը, կամ աւելի ճիշտն ըսելով, հոգե-բնախօսութիւնը կ'ուսուցնասիրեն: Անգլիական իմաստասիրութիւնը հազիւ ուրեմն արժանի է գերբնականութեան անուան, վասնզի նա վսեմագոյն պաշտօնէ հրաժարեցաւ, այս է՝ տիեզերաց գոհացուցիչ հասկացողութեան խուզարկութիւնն, այն կը

սլարապի միայն երկրորդական կարգի գործնական խնդիրներով:
Ճոհն Սղուարտ Միլ էապէս ուշը դարձուց տրամաբանութեան՝
այսինքն մարդկային մտածման այլայձեւութեան: Հերպէրդ Սքեն-
սէր ընկերային գիտութեան վրայ կ'իսօսի, այսինքն իմացական
և բարոյական խնդիրներու վրայ՝ որ ընկերութեան կենաց կ'վե-
րաբերին: Պէյն դաստիարակութեան տեսականը կ'մշակէ, այս-
ինքն հոգեբանութեան և բարոյական իմաստասիրութեան կիրա-
ռութեանց վրայ կ'ճառէ: Գերմանիա միայն ունի տակաւին կեն-
դանի գերբնաբանութիւն մը, և այս գերբնաբանութիւնը մը-
թին ու յուսահատական է: Բարին սօքրատ Բանկլօս մեռած է
և յաջորդ չէ թողած: Հեկէլեան իմաստասիրութիւնն ամեն դոյ-
եղած բաներուն համար բաւարար պատճառ մը կ'գտնէր և տե-
սակ մը գժուճ անդորրութիւն և գոհութիւն կ'քաղէր իր համո-
զումէն թէ ինչ որ դոյ է առ հարկի իր գոյութեան պատճառն
ունի: Այսօր այդ վարդապետութիւնն երեսէ ընկած է՝ որպէս
ամեն մաշած դրութիւն, և աշխարհս նուաճող իմաստասիրու-
թիւնն եղբերական վախճանի մը կ'հանգի, այս է անտանելի
հոգեբանական տանիլ, քանի որ ամեն արարածներ չդո-
յութեան տեսչն ունին: (Շարունակել)

Ի՞նչ ԿԸՆԷ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

Կ. Պօլիս ենք. թուրքիոյ գերահռչակ ոստանն, որքան
գլխաւոր եղական, նոյնքան իր տարագրի, այլակրօն ու
այլատարազ ժողովրդոց բազմութեամբն աննման, լուսա-
ւոր կեդրոն ուսումնական, առևտրական, դրամական ու
քաղաքական գործառնութեանց, ուստի կ'սփռէ իր շա-
րաւիղներն շուրջն՝ արևելեան գաւառները: Կ. Պօլիս է
նաև այն մեծ քաղաքն ուր վաղուց հայութեան՝ եթէ ոչ
ստուարագոյն՝ դէթ ամենէ ազդեցիկ լուսամիտ, գործու-
նի ու շարժուն մասը կ'բնակի, մաս մ'որ յանուն Ազգին
նշանաւոր դեր մը կատարած է անցելոյն

կյաւակնի վարել անոր ճակատադիրը: Կ. Պօլսոյ հայու-
թիւնն այս կարևորութիւնը ստացած է և ցարդ կ'վայե-
լէ այնպիսի պատճառներու շնորհիւ որ ինքնայայտ են:
Ոչ միայն Պոսֆորի կենսատու օդը կ'ծծէ, վճիտ ջուրը
կ'խմէ, ընկերական և կառավարական բարձր շրջաններու
մէջ կ'դեգերի, այլև եւրոպական քաղաքակրթութեան
շնչով կ'ներշնչուի, լուսովը կ'մկրտուի և իր ծոցն ունի
Հայոց հոգեւոր գլուխը, երեսփոխանական և վարչային
մարմիններն, Թուրքիոյ Հայ դրականութեան, օրագրու-
թեան, դիտութեան, արհեստից և գիւնադիտութեան
հերոսներն, ինչպէս նաև պերճութեան և ճոխութեան
կրեսոսներ. հետևապէս ինչպէս երբեմն՝ այսօր ևս Կ. Պօլ-
սէն կ'սպասեն դաւառացիք արևմտեան լոյս, բարօրու-
թեան գրաւականներ, կրօնական պատգամներ, օրէնս-
տրական հիմնադրեր, կրթական ծրագրեր, վարչային հը-
րամաններ, սահմանադրական վճիռներ: Մեծ է անունն
Պօլսաբնակ Հայոց, և դաւառացւոյն համար Կ. Պօլիս այն
Գօլորատոն, առատութեան, ճոխութեան ու երանու-
թեան այն աշխարհն է՝ ուր ազգային զարգացումն իր գէ-
նիթն հասած է, ուր օրէնք կ'տիրեն ամեն սւրբ և ոչ
անիրաւութիւն, բանսարկութիւն ու նախանձ, ուր մեր
եկեղեցիներն աստուածաբան ու գիտնական վարդապետ-
ներու պերճաբան քարոզներով կ'որոտան, ուր մեր թա-
ղային վարժարաններն ընտիր կաղմակերպութեամբ կ'զար-
դանան, ուր հանրային գործերն օրինակելի կանոնաւ-
րութեամբ կ'տնօրինուին, ուր բարոյական և իմացական
կենաց բարիքն օր ըստ օրէ կ'ծաւալի, ուր Հայ երիտասար-
դութիւնն՝ ուսման և գիտութեան սիրահար՝ ամեն զոհա-
բերութեան պատրաստ՝ անթերի կ'կատարէ իր ազգային
պարտիքն և՝ Սահմանադրութիւնն երկու ձեռքով գր-
կած՝ օրինաւորութեան շաւղին մէջ անխոտոր կ'քալէ, ուր
օրագրութիւնն ամեն օր լիաձեռն կ'սփռէ լոյս և ճշմար-
տութիւն, հասարակաց կարծիքը մոլորութենէ, օտարամո-
լութենէ և չարաշուք ազգեցութենէ հեռի կ'պահէ, ուր
Հայ դրագէտներ աբիւն քրտինք կ'թափեն այնպիսի եր-

կիր արտադրելու որ ազգային բարքն ու վարքն լիապէս
ուղղուին, ազգային իրաւունք և շահ պահպանուին, օ-
տարամուտ յոռի սովորութիւններ ջնջուին, արդարու-
թեան սէրն ու բարոյական գղացումն մտաց մէջ դրոշ-
ուին, ուր Հայ կանայք և աղջկունք իրենց ընտանի և ըն-
կերային պարտաւորութեանց մէջ անբասիր՝ փապարներ
են ընտանեկան սիրոյ, համեստութեան և ժրութեան, ուր
վերջապէս մեր ազգային խորհրդարանն, Հայ Ազգին ներ-
կայացուցիչն, իր հեղինակութեան բարձրութիւնը կ'զգայ
և չինայեր ժամանակ, աշխատութիւն ու զոհողութիւն
բուժելու համար համայն հայութեան բարոյական ու
մտային հիւանդութիւններն օրէնսդրական արդար և
փրկաւէտ անօրէնութեանց շնորհիւ:

Շատ փայլուն է այս պատկերը զոր մտովի կ'զծէ գա-
ւառացին՝ բաղդատութեան կէտ բռնելով անշուշտ իր
դրութիւն է որ նսեմ է յոյժ, բայց եթէ այս նսեմու-
թեան պատճառները պահ մը տրամաբանօրէն հետազո-
տելու ելնէր, թերևս աւելի մօտենար իրականութեան և
իր դժած նկարագրին վրայ ստուերներ նետելու ոտիպ-
ուէր: Սակայն թողլով առ այժմ մէկդի այդ դժուարին
ու ծանր պաշտօնը, մտենք այն թողովին մէջ, որ իբրև
Հայոց երեսփոխանական ժողով, կրնայ նկատուիլ Ազգին
մանրացոյց պատկերը, և դիտենք թէ ինչ դիրք ու վիճակ
ունի այն: Այս դիրքէն ու վիճակէն կարելի է քիչ չատ
դաղափար մը կազմել թէ՛ պատկերին միւս մասերն կ'նմա-
նին թէ ոչ բնագրին:

* * *

Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն կից երբեմն
խտրխուլ ու մութ դուրերն այժմ գլխավին այլափոխած՝
ի շնորհս բարեխիշատակ փափաքեանի բարուք մատակա-
րարութեան և գործասէր ազգայնոց աջակցութեան, բա-
ւախան կանոնաւոր սրահներու, սենեակներու և կրթա-
րաններու ձև տուած են: Բայց անդ այնքան գուրգուրա-
նօք զիրար կ'դրկեն վերանորոգեալ եկեղեցին, նորայէն

ազգային խորհրդարան, կեդրոնական վարժարան, նախա-
կրթարան, մատենադարան և Միացեալ ընկերութեանց
հանդերձարան, որ անտարակոյս անչափս կ'ներդուին՝ նե-
ղելով նաև աշակերտներն որ կարծես թէ ջերնոցի մէջ կը
հրահանգին և վատառողջ օդի մը մէջ կ'խաղան չխամբե-
լու չափ: Թող խաղան այդ անմեղ մանկունք և մենք ել-
նենք վեր: Ժողովատեղին է՝ երկար զուգահեռական ձե-
ւով սրահ մը՝ մասամբ բաժնուած վանդակով մը՝ զոր ու-
շիմն թափափէ իր սուր գրչոյն անմահացուց: Մեր տեղն է
վանդակէն ներս՝ ջած բեմի մը մօտ, որ դեռ թափուր ու
անձայն է: Բեմին դրեթէ կից կ'գտնուի պատուանդանի
մը վրայ՝ դիւանի սեղանն, և համը հնչակն անշարժ վարի
դին ուրիշ սեղան մը քարտուղարներու համար, դիմացը
նախադահական աթոռն, երկուստեք պատին ուղղու-
թեամբ թիկնաթոռներ եկեղեցական դասուն յատուկ
աջ ու ձախ դին՝ սրահին երկայնութեամբ՝ երեսփոխա-
նական նստարաններ, որ՝ նախադահական ու ատենապե-
տական դէմ առ դէմ աթոռներու մէջ նշանացի բանակ-
ցութեան բաց միջոց մը կ'թողուն:

Անհամբեր կ'սպասենք ատենին բացման: Մեր քոյն
են կ'սպասէ՝ ոչ հեգնալի ժպիտ ու յանդ ի շուրթն և
հարցական նշաններ ի բիրտ, մեզ կ'նայի շեշտակի ու կե-
րերի թափափէ՝ որ թէև առ երեսս անհոգ հանդիսա-
տես՝ մոռովին կ'սրէ կծու սլաքներն. «Բա՛նան» որ՝ երբև
իր հօրենական տան մէջ՝ աթոռի վրայ լարուած՝ ազգա-
յին հին ու նոր արկածներու յիշատակօք լի գլխուն ա-
նասլառելի յիշատակագրին մէջ կ'նիշէ մինչև իսկ իր շուրջ
տեսած աննշմարելի գծերը, մինչ ծանօթ և ազնիւ անձեր
կ'հաճին դալ և համակրանօք մեր ձեռքը սեղմել: Դրա-
կից սենեկին մէջ ձայներ կ'լսուին: Ս. Պատրիարքի շուրջը
մի քանի խօսուն ու չարժուն պատուիրակներ բոլորած՝
կ'խօսակցին օրուան խնդիրներու վրայ և ատենական
պայքարին կ'պատրաստուին:

Սակայն շատ անձուկ ու հեղձուկ կ'թուի մեզ այդ
սրահն 140 երեսփոխանաց համար, որ դժբաղդապէս եր-

բէք գտնուած չեն միահամուռ այն վայրն ուր կենսական խնդիրներ լայն սրտով և բարձր մտքով ծեծելու ստէպ կոչուած են՝ ընդունայն: Իբրեւ պարզ խօսարան կամ ընդունարան՝ որու մէջ վառարանն կարեւորագոյն տեղը բռնած կ'երեւի քան ազգային ու է դատ մը, ժողովարահն անշուք կերպարան մը կ'ընծայէ այցելուին՝ համեմատութեամբ Մայր և Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցեաց՝ որ երբեմն իբրեւ ժողովավայր կ'գործածուէին և որ կարծես թէ ահ ու պատկառանք կ'ազդէին Ազգին հին պատուիրակներուն՝ ներշնչելով անոնց պարտաւորութեան և ծանր պատասխանատուութեան զգացումն, և դէթ Աստուծոյ խորանին առջև արդարութեան և ճշմարտութեան թարգման և նուիրական իրաւանց պաշտպան կանգնելու եռանդը: Բայց այն օրն երբ երկնային հուրն թռաւ եկեղեցւոյ սրբավայրէն, երբ աշխարհային նկատմունք և անձնական կիրք մտան վանդակապատ պատուհաններէն անգամ, այն օրն զգալի եղաւ անշուշտ պարզ խորհրդարանի մը շինութեան պէտքը . . . գործուած ապօրինաւորութեան պատճառաւ յառաջ գալիք աւտուածասաստ շանթերու սպառնալիքէն ղերծ մնալու համար:

Նիստը պիտի սկսէր Դին: Արդէն 8 է ժամն և հազիւ մի քանի ճշդապահ երեսփոխաններ ասդ ու անդ կ'դեգերին սրտեղութեամբ, մինչդեռ վանդակէն դուրս՝ դատ մ'ունինդիրներ հանդիպակաց երկու դռներու վրայ ակնապիշ՝ կ'սպասեն յետամնայից գալստեան: Եւ ահա ներս կ'մտնէ տէղարդ Դեր-Ստենապետն՝ ֆրիստոստուր էֆէնտին՝ քսանի չափ ժողովականաց հետ և իսկոյն իր աեղը կ'նստի՝ ի բացակայութեան առաջին Ատենապետի: Զանգակ կ'հնչէ ուժգին: Ս. Նախագահն՝ կարգ մ'ուրիշ ատենակալաց հետ կ'ճեմէ ի սրահն: Միմին, մեղամաղձիկ և մտահոգ կերպարան մը կ'ներկայէ Ս. Նախագահն: Իր աչերը թաւ յօնից ներքեւ կ'թագչին՝ ինչպէս իր խորհուրդներն վեղարին ներքեւ կ'երևին անթափանցելի: Աստուածաբանական ուսմունք ու տքնութիւնք կարծես

Ժամանակէն առաջ աղէքեկ գործեր են իր խիտ մօրուքն՝ պատրիարքական հոգերն իր դէմքը գունատեր։ Աջ կողմն է խորմեան Սրբազանը գլխիկոր ու մտախոհ, այլ ոչ անտարբեր այն սահմանադրական շրջանակէն զոր թերևս միշտ աւելի նեղ կ'գտնէ քան վանքի մը չորս պատերն, և խօսելու փափաք չյայտներ։

Ի վերջէ ատենը կ'բացուի։ Դեր-Ատենապետն մշտադալար և մշտախօս՝ կ'պարզէ օրակարգը։ Կնճռալից խնդիրներ պիտի յուզուին կարծես, և նիստը պիտի լինի փոթորկայի, զի կաթողիկոսական թելը պիտի զարնուի, թել որ՝ թէև վաղուց բուլթ ու անձայն, պիտի ցնցէ շատ սրտի թելեր և պիտի յուզէ բաւական ծանր գլուխներ։ Կաթողիկոսական Յանձնաժողովոյ, ըստ նախորդ որոշման և խոստման, տեղեկագիրը կ'փնտռուի, բայց չեկած է այն, ըստ որում կ'առարկուի թէ Յանձնաժողովն դեռ չէ կրցած աւարտել իր գործը։ Կ'փնտռուին վարչային անդամներն, այս մասին հարցապնդումներ ընելու համար, սակայն և ոչ մին ներկայ է, թերևս այն նպատակաւ որ առանց Ազգային Ժողովոյ հսկողութեան կարող են՝ իբրեւ հասուն մարդիկ, գործել անկախ։ Կ'փնտռուի մեծամասնութիւն, այլ անգոյ է ժողովին մէջ, վասն զի ներքէն հանգիստը դադարեալ է, և ժողովականք անփոյթ են 71 թիւ կազմելու։ Այս տարբեր խնդիրներու և մանաւանդ կաթողիկոսական հնամի Յանձնաժողովին անմեկնելի դանդաղութեան վրայ կ'սկսի թեր ու դէմ տաք վիճաբանութիւն մ'աջ ու ձախ կողմէն, և Դեր-Ատենապետի սուր ձայնը քան ամէն աղաղակ բարձր կ'հնչէ և կցկտուր այլ զգալի շեշտերով ականջներու մէջ կ'սուլէ։ Մինչդեռ վերջին որոշումն իբր մեծամասնութեան վաւերումէ զուրկ՝ անխնայ կ'դատափետուի ոմանց կողմէ և այլք կ'գոչեն թէ յատուկ միտում մը կայ ժողովոյ նիստերն ամլութեան դատապարտելու, Ս. Նախագահը կ'միջամտէ, կ'յայտարարէ թէ Կաթողիկոսական Յանձնաժողովոյ նկատմամբ որոշման՝ իբրեւ վաւերական, գործադրութիւնը հրամայուած է իր յատուկ գրով առ որ անկ է, սակայն այլ և այլ

մեղմացուցիչ պարագաներ մէջ բերելով անոր անհոգութիւնն անբաւիր հանելու մտօք, մի քանի շաբթուան պայմանաժամ ևս կ'իսնդրէ Տեղեկագրէն ներկայացման համար: Սակայն ձայներն աւելի ևս բարձրանալու վրայ են՝ երբ Ատենապետ Թիրեաքեան էֆէնտին ահա փաստաբեկ և անշշուկ կ'մտնէ Ժողովն: Մեծարելի և համակրելի անձ մ'է նա՝ որու լայն ճակտին վրայ ազդային ու դիտական հոգերն թեթև ակօսներ դժած են, և որու անվրդով ու ծանրաշարժ շարժումները նահապետական բընաւորութեան մը և դիւանագիտական իմացականութեան մը զարմանալի հակապատկերը կ'ներկայեն: Եւ Թիրեաքեան էֆէնտին կ'խօսի, կ'խօսի ինչպէս փորձառու և կենցաղագէտ հաւ մ'իբ թողնենուն՝ կաթողիկոսական և կրթական հարցերու վրայ՝ անդու, անընդհատ, այնքան պարզ և բնական երևոյթ մը տալով իր խօսից՝ որ կարծես թէ մտքի ու սրտի աղբիւրէ կ'ըլսին անպղտոր: Սակայն բծախնդիրներ իր ատենաբանութեան ձեն աւելի համոզակեր կ'դռնեն քան հիմն, իր դիրքն ու փափաքներն աւելի հրապուրելի՝ քան պատճառաբանութիւնն: Ուստի երբ ատենապետական աթոռը կ'ենէ կ'բազմի, հետզհետէ ոտք կ'ենեն ու դէմ կ'խօսին Ժողովին համբաւաւոր հռետորներն ու ատենաբաններն: Կ'կանգնի Սուրէնեան էֆէնտին՝ բարձրագիտակ ու ահարկու, կը ժայթքէ խօսքի և իմաստի հեղեղներ՝ Հռոմոսի բերաններու պէս, ցոյց կ'տայ Շէրիտանի խանդ ու փաստաբանական մեղադրանք: Կ'ցցուի չիտակ և Գուրդէն էֆէնտին, կաթողիկոսական պայքարին այդ վաղեմի ռազմագէտն, որ ծանր ծանր ու շեշտակի կ'արձակէ փափուկ, յորդորական զնդակներ հակառակորդներու կուրծքին և պատուոյ ու ազգասիրութեան կոչումներ կ'ուղղէ: Կ'ենէ և Սրբիարեան էֆէնտին, անըմբռնելի պատեհական մ'որ ինչպէս օդին մէջ մարմինն՝ կ'ծփայ և լեզուն խնդրոյն երեսն և իր շեշտերուն ու ճարտարախօսութեան դիտէ օդնութեան կոչել ուսերուն շարժումն, թեւերուն թեքթեքումն ու աչերուն թարթափն: Եւ ահա կարգն է

Պէրսիէրեան էֆէնտիի, Հայոց խորհրդին այս բազմադէտ
ու նրբաճաշակ Պրքքն՝ որու բերնէն կ'թափին իբրեւ մար-
գարիտներ, ընտիր խորհուրդներ և լուրջ փաստեր որ կը
հրապուրեն ու սարսուռ կ'ազդեն իր շնորհալի ու հոսուն
ոճովն և սրտազգեցիկ հնչական ձայնովն, և իբրեւ ծիւ-
ծան կ'փայլին ստէպ խորհրդարանի ամպամած մթնոլոր-
տին մէջ:

Կ'խօսին և ուրիշ երեսփոխաններ, լուրջ ընդմիջումներ
կ'լսուին երբեմն, և ի վերջէ բեմը կ'եղնէ Ասլանեան Ստե-
փան փաշա, այս հանրածանօթ դէմքն՝ որ անցելոյն և ներ-
կային սեմին վրայ կ'կենայ իբրեւ ազդարար փարոս, և որու
ձայնը մերթ մեղմու թափանցիկ զեփիւռի նման, և մերթ
ամպերու խորերէն հաննող որոտման նման, փոփոխակի
կ'զովայնէ ջերմազին սիրտեր և վեհերոս մտաց ցունց
կ'ազդէ: Հակիրճ տեսութեամբ մը կ'ամփոփէ խորհրդին մէջ
այնքան վիճաբանութեանց և մտահոգութեան նիւթ ե-
ղող կաթողիկոսական ընտրութեան նոր ծրագրի, ներքին
կանոնադրի, մեծամասնութեան և կրթական խնդիրներն
և իր թուիքն անոնց վրայ կ'յայտնէ այնպիսի յստակ և
կտրուկ ոճով մ'որ կարծես թէ փակման կնիքը կ'դրոշմէ
նստին: Արդարեւ՝ որը կ'տարածամէր և Ատենապետ էֆ-
ատեանը կ'գոյնէ՝ կրկնելով խորհրդին որոշումները:

* * *

Եւ ի՞նչ էին այդ որոշումներն, էապէս ի՞նչ ըրաւ նոյն
օրն Ազգին գերագոյն ատենանը, ուր 34 երեսփոխան ներ-
կայ էին: Ինքնին ուրիշ բան չըրաւ, եթէ ոչ որոշեց որ
այնուհետեւ վճռական և գործադրելի որոշումներ ընե-
լու վիճակին մէջ զնէ ինքզինք, որոշեց հետեւապէս Ներսէ-
կանոսի դադարման պատրուակաւ ձեռնները կապուած
ու միայն բերանը բաց ու խօսուռ չմնայ, ինչպէս կ'մնար
բաւական ժամանակէ ի վեր ինք անգործ, այլ Ներսէ կան-
ոսի այն տրամադրութիւններն որ համաձայն են Սահմա-
նադրութեան գործադրին, հետեւապէս գործադրուին
նոյն կանոնադրի տրամադրած մեծամասնութեամբ լինե-

չի ք որոշումներն, ինչպէս կ'ընենք երբեմն: Ուստի վերջին կողնադէր մ' ուղղել տնօրինեց քանիցս բացակայ գտնուող երեսփոխանաց՝ այս տրամադրութեամբ որ եթէ այս հրաւերին անձամբ չպատասխանեն հրաժարեալ հրատարակուն: Վերջապէս որոշեց նաև կրթական խնդիրն հասուն նկատողութեան առնուլ և կաթողիկոսական ֆանձնաժողովին տալ խնդրուած պայմանաժամն իր գործն աւարտելու և յաջորդ նստին յողովին ներկայելու անվրէպ:

Ահա այս եղաւ Աղբ ժողովոյ 27 Հօկտեմբերի նիստը, նիստ նշանաւոր, կանոնաւոր և բեղուն ընտիր խորհուրդ-
ներով՝ այլ գրեթէ ամուլ: Յաւալի է տարարև որ խորհե-
լու, գործելու և պարտք կատարելու ընտիր տարրեր պա-
րունակող ժողով մը Սահմանադրութենէ երես դարձնող
դաս մ՝ երեսփոխանաց անհոգութեամբ անգործութեան
դատապարտուի և Աղբին հանրային կարևորութիւն ու-
նեցող բազմաթիւ գործերն երեսի վրայ մնան: Երանի՛
թէ ժողովն իր ըրած նոր տնօրէնութեամբ այդ անել
ճամբէն ազատելու յաջողէր և Սահմանադրութիւնը
փրկէր այնպիսի փափուկ վիճակէ մը որ օրհասական կրնայ
դառնալ եթէ անմիջական դարման չընդունի:

Այս է ահա մեր փափաքն ու մաղթանքն:

፲፱ ሆኮሮቴ ሊኮኔ ኮሆ

Տե՛ս, ինչպե՛ս սիրուն աղեղ է կապել
Երեբքի ծոցում, լեռներից հեռի.
Ձարդողի ուղիւն աչ ու ձախ բեքուել . . .
Բա՛յց, սիրականս յօնից գեղ ջուհի . . . :

Երկնից կանքեղներ վառւում են ո՛ր մաքում
Ահռն խորանը ճողում, տրտմալի

Անձայր տիեզերքն աստղերով ժպտում . . .
Ոչ մինը նորա աջաց փայլ ջուների:

Կլոր լուսինը իջնումէ բարձրից
Բակ առած իւր շուրջն, անցնում հոլանի
Մրնած աշխարհի խոր հորիզոնից . . .
Բա՛յց՝ սիրականիս գեղը նա ջուների . . . :

Այս կարմիր մեխակն անուշ է բուրում
Նորա քնքուշիկ բաժակ ցողալի
Անուշ հովերից դէս դէն է օրում
Բա՛յց սիրականիս նա հոտը ջուների:

Երգումես, այո՛, այրուա՛ծ սիրահար,
Երգով ես լեցնում խորքը գիշերի . . .
Անուշ էլ եւ էջ ձայնիդ, քաղցրալար
Բնարիդ մրմունջ նորա ձայն ջուների . . . :

Աստուած սիրումէ որբիկն անտէրունջ
Իւր աջն ու խաջն է պահապան անձի.
Բայց սիրահարի սրտին սիրաշունջ
Խօսելու լեզուն երկին էլ ջուների:—

Ամեն յատկութիւն՝ հոգւոյս սիրական,
Պաշտեցեալ ընկեր, կուսի՛կ նազելի . . .
Դու ունիս քո մէջ՝ եւ հոգւոյ դարման
Ո՞վ կասէ ինձ քե նա վառն սէր ջուների:—

Ի կարին

ԱՆՇԻՈՅԹ

ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆՆ՝

Կ. Պետ., 29 Հւիթ. 1889

Բարեկամ, ինչ է արդարութիւնն, կ'հարցնէ Պիւթագորաս, այս հինաւորաց⁹ միտք իրական վարդապետն, և ինքն իր հարցման կ'պատասխանէ. — «Արդարութիւնը քառակուսի թիւ մ'է:» Բան մը կ'հասկնամ, խնդրեմ, այս պատասխանէն: Ինչ մեղքս պահեմ, ես չառ բան չեմ իմանար, և սակայն Պիւթագորաս՝ որ աշխարհս ու կեանքն թիւերու միջոցաւ բացատրելու ջանաց, մեծ հեղինակութիւն մ'է իմաստասէրներու մէջ՝ մինչև ցայսօր, և շատեր դեռ կ'զմային, կ'աղչին, կ'մարին անոր թուադիտական ճարտարամտութեան և ծածկարանութեան վրայ: Ուրեմն բոլորովին ունայն խօսք չէ այդ վճիռն, քանի որ Նա տաք. ուրեմն իմաստ մը պիտի ունենայ այն: Փորձ մ'ընենք և մենք մեկնելու: Ո՞րքա՞ն թերեւս աւելի դիւրնընդեւելի լինէր եթէ արդարութիւնն երկուսի, եռակուսի թիւ մ'է, ըսէր Պիւթագորաս: Իսկ եթէ միակուսի ըսէր ճշմարտութեան աւելի չէր մօտենար արդեօք: Կարծեմ՝ պիտի մօտենար՝ եթէ միակուսի բան մը դտնուէր երկրիս վրայ: Բայց եթէ ոչ միակուսին՝ միութիւնը Պիւթագորասի սիրական թիւն է, իր Աստուածն է, տիեզերաց հիմը կ'նկատէ դայն, մինչդեռ խոտոր ու խառն թիւերն միութեան աղաւաղումներն են: Շատ խորը չմտենք, բարեկամ, որ չմտըրինք: Բայց միթէ քառակուսին ալ կերպով մ'ամեն ձեւերու հիմը, միութիւնը չէ՞. միթէ չրջանակն, եռանկիւնն, քառանկիւնն, զուգահեռականն եւ ծնունդը չեն այդ մայր ձևին, և այդ ձևն ալ պարզ էիտին: Եւ ինչ որ քառակուսիի վրայ կը կենայ հաստատագոյն խարիսխ և մշտապէս տոկունութիւն չունի՞: Փիչ քիչ կ'բացատրուի Պիւթագորասի նշանաւոր քառակուսին, եթէ ոչ յատուկ՝ գէթ փոխարեքական իմաստով: Վասն զի պիտի կարենամ ըսել թէ Նիւթապէս ինչ որ քառակուսի է արդարութիւն է: Այս տեսակէտով՝ Ներոնի թաթն՝ որ քառակուսի էր, արդարութիւն պիտի լինէր, Թրոքմանի ճակատն՝ որ

*Այս նամակն թէև ժամանակին հասած՝ բայց տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ նախորդ թերթին մէջ չհրատարակուեցաւ:

քառակուսի էր, արդարութիւն պիտի լինէր, Մեծ Լամային աթոռին նստոցն՝ որ քառակուսի է, արդարութիւն է: Միւս կողմէ փոխաբերական մտքով Պիւթագորասի քառակուսին, այս անտանելի, միօրինակ ձեւն, կրնայ յատկանալ մարդկային կենաց և գործողութեանց, քանի որ մարդիկ՝ միշտ յանուն արդարութեան և գեղեցկութեան, տարբեր ճաշակ ու բնաւորութիւն ունին, տարբեր ձեւեր կ'սիրեն, և այդ բառերուն՝ ըստ տեղւոյ և ժամանակի, տարբեր առումներ կ'ընծայեն:

Եւ արդարեւ՝ ինչ է քառակուսի թիւն անսիրտ աշխարհակալի մը համար, եթէ ոչ սուրբ. փառամոլի՞ն համար, եթէ ոչ բարձ ու ավու, անխիղճ ժշատի՞ն համար, եթէ ոչ ոսկին, և միայն ոսկին, ապուշին համար, եթէ ոչ ստույթիւն ու խաբէութիւն զոր իբրեւ զուտ դրամ կ'ընդունի, անզգամի՞ն համար, եթէ ոչ զրպարտութիւն ու նենգութիւն՝ որով միայն կ'ապրի, մեծաբան ունայնասիրի՞ն համար, եթէ ոչ չողոմ, ստրկական ցոյցեր ու անլի ներսողներ՝ որով միայն կ'փառաւորուի, լերկ ու մերկ իմաստակի՞ն համար, եթէ ոչ ինքնագովութիւն ու քսութիւն, որով տխմարներու մէջ կ'շփանայ, անչաղ դիւանագիտի՞ն համար, եթէ ոչ դաւաճանութիւն՝ որով ամեն նուիրական իրաւունք կ'մատնէ: Ի՞նչ է քառակուսի թիւն . . . բայց ինչ հարկ չարունակել: Իմ միտքս է բացատրել որ Պիւթագորասի թիւն տարբեր դաստիարակութեամբ, տարբեր բնաւորութեամբ մարդկան համար տարբեր իմաստ ու կիրառութիւն ունի և աշխարհիս վրայ անոնք որ այդ հաղուադիւտ իրին հետամուտ են զիւցաղնական կորով և . . . պարտին ունենալ որպէս զի զօրեն դարաններ խորտակել, զիմակներ վար առնել և արդարութիւնը յաղթական կանգնել:

Եւ օրն այժմ գիժինն է, անիրաւինն է, ստաբանինն է, զրպարտչինն է, և այն որ քառակուսին իր իտէալն է ըրեր, այն որ լուսաւոր գաղափարի մը, հանրօգուտ ձեռնարկի մ'իրագործման կ'միտի, կ'փափաքի ու կ'ձգնի՝ և ստէպ կ'ըզհուի, այն յիմար, անբան կ'կոչուի՝ այնպիսիներու կողմէ որոց կեանքն զիկզակային է, իժային է, թուեաւոր է:

Բայց բարեկամ, թողունք քառակուսին, որ բաւական կնձռոտ խնդիրներ կ'յուզէ, թողունք Պիւթագորասի սլոշն, զոր այնքան դարերէ ի վեր կ'ըբաշեն մարդիկ առանց քայլ մ'առաջ գնալու, և տեսնենք թէ աստ, մասնաւորապէս հայոց օրական, իրական, զրական, մեքենայական կեանքն ի՞նչ է:

Յիր ու ցան, անկապ, տարտամ կեանք մ'է ընդհանրապէս, ոչ միայն նիւթական այլև մտաւորական կողմէ: Եթէ այս վիճակ մասամբ վերագրելի է Հայ ժողովրդեան առանձնասէր և տանտիրական բնաւորութեան, ոչ նուազ զօրաւոր պատճառներ են մեծ քաղքիս դիրքը, հեռաւորութիւնները և հաղորդակցութեան ու տեսակցութեան դժուարութիւնները: Հետեապէս այսպիսի բազմաՀայ կեդրոնի մը մէջ ոչ միայն այլարնակ շատ հայեր իրարու անծանօթ և անհաղորդ կ'մնան, ոչ միայն չեն կարող մինչև իսկ որոշեալ ժամանակի մը մէջ իրարու հանդիպել, խօսիլ, խորհիլ այլ և այլ ազգային կարեւոր խնդիրներու վրայ, այլև ինչպէս մէն մի թաղ ունի իր յատուկ եկեղեցին, դպրոցը, քարոզիչն, խորհուրդն և չմոռնանք նաև ագիտներն, ունի նաև իր յատուկ կեանքը, լեզուն, սովորոյթն ու յաւակնութիւններն՝ զոր կարելի չէ ի հաշիւ չառնուլ, և բաց աստի՛ ինքն իր մէջ ունի այլազան չրջանակներ, այնպէս որ ազգային կեանք ըսուածն կ'տրորի, կ'իջրուի անհունս, և լիւրբուդեան կերպարան մը կ'ստանայ: Այս է թերևս պատճառն, որ սահմանադրական, եկեղեցական և այլ կենսական խնդիրներու վիճաբանութեան ժամանակ՝ համակամ և համաշարժ կարծիք մը, ընթացք մը չտեսնուիր, և ստէպ վերէն կամ վարէն այնպիսի մասնական հոսանքներ կ'քալեն՝ ի շնորհս դաս մը ճարպիկ գործիչներու, որ իրերը կ'յաջողին այնպէս ցոյց տալ ինչ որ իրօք չեն: Եգիպտական կամ Հնդկական կարգերն կ'վերածնին կարծես մեր մէջ, և իրարմէ անջատ մարմիններ կ'կազմեն, քանի կ'որոշուին ու կ'զանազանին նիւթական վիճակներն, կ'շէշտուին աստիճաններն, չարաշուք ազդեցութիւններ ազատօրէն կ'գործեն, և դրամն՝ որ սեղանաւորական հին դասէն կ'անցնի վաճառական դասուն, և պաշտօնական դիրքն կերպ մ'ազնուապետական ձև ու տարազ կ'տայ վերջէն հասնողներուն: Սահմանադրական բարձրագիր հայեր ազնուապետական կամէութիւններ կ'ստանան մէկ կողմէ և միջին ու ստորին դասերն միւս կողմէ կ'մոռցուին և մերթ կ'արհամարհուին իրենց նիւթական անձկութեան պատճառաւ, թէև ազգային տեսակէտով՝ աւելի ազնիւ, կիրթ, լուսավիտ տարրներ կ'պարունակեն: Իսկ գրողէտ, ուսումնական ու դաստիարակ դասն, որ ազգային մարմնոյն ուղն ու ծուծը կ'կազմեն, կամ ի սպսո ձեռնպահ կ'մնան ազգային գործերէ առ վշատութիւն, և կամ իրենց յատուկ չրջանին մէջ մտաւորական աշխարհ մը կազմած՝ լռելեայն կ'աշխատին յօ-

գուտ գրականութեան և աղբային մանկուոյն: Առ այժմ զանց կ'առնեմ յիշատակել այս սրտի և մտքի քաջ մշակներն որոց պաշտօնն այնքան աւելի ծանրացած է որքան որ թշնամանք և հալածանք իսկ կ'իրեն կարգ մ'անձերէ որ ճշմարտութեան քաբող և խաղաղութեան պաշտօնեայ լինելու կոչուած են: Ա'երևի թէ կրթութիւնը, դեռ ևս անգոր, փոխանակ հարթելու մեծի ու փոքրի, հարուստի ու աղքատի, վաճառականի ու արհեստաւորի, պաշտօնաւորի ու գրադիտի մէջ գտնուած ընկերային պատնէշները, նորանոր խտրութիւններ յառաջ կ'բերէ, արդիւնք օտարամուտ վատ սովորութեանց և եւրոպական յոռի ազդեցութեանց: Եթէ մի քանի օրագիր չլինէին, եթէ մի քանի ընկերութիւններ գոյութիւն չունենային, եթէ ազգային ժողովները մերթ ընդ մերթ չգումարուէին, ոչ մի հայ հասարակային կենաց և իրաց վրայ գաղափար մը չպիտի կարենար կազմել, և անոնց հետաքրքրիլ, թէ և շատ անգամ կուսակցական ոգին անհարադատ գոյներով կ'ներկայէ դժբաղդապէս Ազգին իսկական վիճակն:

Եւ սակայն Մայրաքաղաքս անընդհատ շարժման կայան մ'է, սակայն հետեակ, ձիաւոր, կառաւոր անհամար մարդիկ անդուլ երթեկեկութեան մէջ են, սակայն իրենց կենաց մեծ մասն ոտքի վրայ, կամրջի վրայ, դրամիլէյի, չոգենաւի, մակոյկի, դունէլի, երկաթուղիի մէջ կ'անցնեն, կ'վազեն, կ'հեռան, կ'եղնեն, կ'իջնեն, կ'քրտնին, կ'թրջուին. տղի, փոջի մէջ կ'գլորին, կ'թաւալին և գործունէութեան ու անհանգարտութեան զարմանալի տեսարան մը կ'ընծայեն: Բայց և այնպէս որքան Պօլիս ժողովրդեան, նոյնքան ժողովուրդն Պօլսոյ անծանօթ կ'գտնուի իր բոլոր մասանց մէջ: Հետեւապէս ընկերային կեանք, խնացական կեանք, երեկոյթ, գումարումներ և ակումբներ այլ և այլ տարրներէ կազմելն, այնպէս որ զանազան թաղերու բնիկներ ցերեկը և մանաւանդ գիշերներն հաւաքուին՝ օգտակար և զուարճալի ժամեր անցնելու նպատակաւ, գրեթէ անկարելի իրաց կարգէն է: Միայն թէ կանխորոշ համաձայնութեամբ հեռաւոր թաղերու բարեկամներ ու ազգականներ ժամադիր չլինին այս ինչ վայրն կամ տունն, այս պայմանաւ որ նոյն տեղն օթեանին կամ սղանդոկ մը, եթէ կայ: Ուստի ամեն տանուտէր պարտաւոր է՝ ըստ կարողութեան, գիշերօթիկ հիւրերու համար յատուկ սենեակ և կահ կարասի հոգալ: Դիւրին է երեւակայել թէ որքան նեղութիւն ու դժուարութիւն կ'ազդին տան տիրոջ համար, և ինչպէս բարեկամական

տեսակցութեան և ընկերակցութեան առիթները հազուադիւս կ'դառնան:

Եւ ինչո՞ւ զարմանաս, բարեկամ, երբ ըսեմ թէ կան հայեր որ տակաւին Աղզ. Պատրիարքարանի, Ս. Փրկչի հիւանդանոցի և այլ հաստատութեանց միայն անունը լսած են, բայց ոչ տեղը գիտեն և ոչ պաշտօնը: Չարմանալին այս է միայն որ բարձրագիւր կարգն ստէպ դիտմամբ կամ անտարբերութեամբ անգէտ կ'ձեւանայ այն հիմնարկութեանց մասին որ հիմնարկուներուն մեծ պատիւ և հայութեան զարգացման համար նոր ոյժեր կը բերեն ի հանդէս:

Այսպէս անկապ, անկայուն կ'շարունակուի մեր կեանքն և Աղզի մարմինն մայրաքաղաքիս մէջ անգամ, որ կ'նկատուի յառաջդիմութեան կեդրոն, այլազան սովորութեանց, կարծեաց և ազդեցութեանց ենթակայ կ'դառնուի:

ՇԱՀՆՈՒՐ

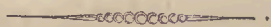
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Կ. Հան (C. Hahn) գերմանական աշխարհագրական «Ausland» շարաթաթերթում մի ընդարձակ յօդուած է գրել «Կովկասի ժողովուրդներն իրենց ազգագրական դասաւորութեան համեմատ» (Die Völker des Kaukasus nach ihrer ethnographischen Klassification) վերնագրով: Հեղինակն ասում է, թէ՝ «Բացի Կովկասից, ոչ մի տեղ չկայ, ուր 10,000 քառակուսի մղոնի վրայ այնչափ բազմաթիւ, այլասեռ և այլալեզու 6 միլիօն ժողովուրդ բնակի»: Յօդուածն երկու մասն ունի, ա) «Կովկասի սպիտակ ցեղը» և բ) «Կովկասի մոնղոլեան ցեղը»: Առաջին մասը զանազան ստորաբաժանումներ ունի, որոնցից առաջինն է՝ «Հնդկերու պական (արիական) տոհմ», որի մէջ շատ համառօտ կերպով խօսում է օսեթի, պարսիկների, քրդերի և ուրիշ ազգերի մասին որոնք բնակում են Կովկասում: Իսկ հայերի մասին գրում է. «Կովկասեան ժողովուրդները մեկնաբանութիւնը հայերն են, որոնք առաջ կարծւում էին, թէ արիական ցեղին են պատկա-

նում, բայց նորագոյն հետազոտութիւնները ցոյց տուին, որ թէև հայերէն լեզուն իրենց դրացի արիական ցեղի լեզուին չառ մօտ է, բայց բնութեամբ հայերը բոլորովին ուրոյն ցեղէն կազմում: Այնուհետև հայերի թիւը Կովկասի զանազան նահանգներում հաշւում է. Նրևանի նահանգում—290,000, Գանձակի ն.—200,000, Թիֆլիսի ն.—160,000, Բաղուի ն.—25,000, Արևմտեան Կովկասում հայերի թիւն ամենասակաւն է (12,000), իսկ Հիւսիսային Կովկասում—27,000 և այն՝ գլխաւորապէս Ղազարում, Մոզղոկում, Ստաւրապոլում, Վլադիկաւզում և Օդեսսայում: Կովկասի հայերի թիւն ընդհանրապէս 750, 000-ից աւելի է, որոնց մէջ են նաև կաթողիկ հայերը:

Այնուհետև հեղինակն անցնում է և Կովկասի սեմականազգերին, այսինքն՝ հրէաներին (58,000), ասորիներին և քաղղէացիներին (ընդամենը մօտ (5000)․ վերջինների համար ասում է, թէ Նրևանի, Թիֆլիսի և Ղարապաղի մէջ են բնակում:

Համեմատաբար ամենից ընդարձակ տեղը Հանի յօդուածի մէջ երբորդ ստորարաժանումն է բռնում, որտեղ հեղինակը խօսում է բուն Կովկասեան աղգերի մասին, այսինքն՝ վրացիների, որոնց թիւը 755,000 է հաշւում, արխազների, որոնց թիւը 42,000 է հաշւում: Այս ձևով համառօտակի յիշում է նաև միւս մանր աղգերը, իսկ մասնաւորապէս խօսելով ուտէացոյց մասին, ասում է, որ միայն Նուխու գաւառակի երկու գիւղերի մէջ ուտիներէն լեզուով խօսող ուտէացիների թիւը 10, 000 է, իսկ «Հան. Ամ.»-ի ասելով 5064 հոգի է: (Նոր-Դար)

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Փոխառութիւնք Ռուսիոյ. — Եւրոպական թերթեր կ'յայտնեն որ Ռուսիոյ կառավարութիւնը Կրանսայի դրամատանց ձեռօք երկու մեծագումար փոխառութիւններ պիտի ընէ. մին 50 միլիոն Ֆրանքի՝ փոխառէն տալով երկաթուղեաց արժեթղթերի գին 87½ առ հարիւր, և 40⁰ տոկոսով, և միւսն՝ որու քանակութիւնն դեռ յայտնի չէ և որ Բարիլի Ռօշիլիի տան միջնորդու-

Թեամբ դեկտեմբեր ամսուն մէջ պիտի ստորագրուի՝ ռուսական սպասարկութեանց պալատի տնօրէնի համար պիտի գործածուի:

Յրկու տարի է ի վեր, կ'ըսէ Ֆրանսական թերթ մը, Ռուսիա չդադրիր նորոգելէ իր կողումներն մեր քսակին: Այսպէս ցոյց կ'տայ այն մեղի իր սիրալիր բարեկամութիւնը:

Նոր արշաւն է հետապնդելն թեւեւ. — Պ. Նանսէն կ'պատրաստուի նոր արշաւան մ'ընել, նոր եղանակաւ մը. ի հիւսիսային բևեռ:

Նա փոքր նաւ մը պիտի մտնէ և դէպ ի հիւսիս պիտի գլմէ չիտակ: Յետոյ պիտի թողու նաւն և իր ուղեկիցներուն հետ պիտի շարունակէ ուղևորութիւնն բալթիքով և ի հարկին ուրիշ նաւակով: Ոչ պաշար պիտի առնու և ոչ նահանջման մը ջոցներ պիտի հաղայ: Պարզապէս պէպ ի հիւսիս պիտի գլմէ մինչև որ բևեռը գտնէ: Շատ հաւանական է այս գիտունն բևեռին տեղ իր մահը գտնէ, բայց ինչ փոյթ: Գիտութեան համար զոհեր պետք են:

Ըստ մեզ՝ լաւագոյն է օգտապարիկ մը նստիլ և դայն հարաւային հովին տալով քչել բևեռ: Պ. Նանսէնի յանդուգն ձեռնարկին համար արդէն 300 հազար ֆրանք հանգանակուած է:

Շատրեայ շէնքեր. — Մեծահարուստ Ամերիկացի մը և Միացեալ Նահանգաց ամենէ նշանաւոր շաքարագործն այս օրերս արտօնագիր մը ստացաւ՝ որպէս զի իրաւունք ունենայ իր նոր գիւտն ի գործ դնել, այս է՝ շաքարեայ տուններ ու պալատներ շինել: Այս շաքարաշէնը հնարը գտեր է շաքարն աւելի կարծր ու սպիտակ գործել քան ընտրելագոյն մարմարը: Գաիջը կ'առաջադրէ Ուօլինըլթընի Սպիտակ Տան (Նախագահական պալատը) մէջ նոր թէն աւարտել իր ծախիւք սպիտակ շաքարով:

Տարակոյս չիլայ որ նորօրինակ գաիջը շաքար կ'ծամէ:

Պարսկան. — Հին ժամանակ պատերազմի ու պաշարման կը դործածէին պարսատիլը մեծ ճօրտարութեամբ: Մանաւանդ կային ասիական ժողովուրդներ որ անուանի պարսաւոր զորքեր ունէին: Սովորաբար պարսաքարն նշածն ու կապարեայ էր և ունէր զանազան նշաններ — ինչպէս, զնա՝ թռիւ, զսրկ՝ և:

Պ. Թ. Ռէյնախ յունական պարսատիլի երեք զնդակի վրայ ըրած քննութեան արդիւնքը կ'հաղորդէ: Այս զնդակներէն երկուքը Պ. Կ. Շլումպերթէի և Միւսն Ս. Ժէրմէնի թանգարանին կ'վերաբերէին: Ողբացեալ Լոնկթերիէ միոյն վրայ կարդացած էր Բաբելոնի դրոյցը և անոր մէջ գտած էր հայկական բերդի

մ'անուներ. Այս զնդակն Հոռոգոս կղզին զտնուած էր: Այսպէս
կ'րացաւորէր նա այս զէսք: Իրպէս թէ Միհրդատի հայ պար-
սաւորներու ձեռքը նետուած էր այս պարսաքարն 88 թուակա-
նին Ք. Ա.: Ըստ Ռէյնարտի՝ յիշեալ աւանդական գրոյցը պարտէ
կարդալ Բաբելոն, Հոռոգոսի զօրապետ մը՝ անծանօթ:

Ձէ Բաբելոն Բաբելոն. — Կ'պատմուի թէ օտար իշխանուհի մը՝ զոր
Անգլիոյ թագաւոր Հենրի Ը կնութեան առնուլ կ'ուզէր, սա
կծու պատասխանն ուղղած է անոր. — «Եթէ երկու գլուխ ու
նենայի մին յօժարակամ կ'դնէի Նորին Վեհափառութեան
տրամադրութեան ներքեւ: Այս ակնարկութիւնը՝ ի մասին Աննա
Պուլքինի և Կատարինէ Հովքրտի զոր Հենրի սպաննել տուած էր,
ցոյց կ'տայ նոյն ժամանակին երգիծարանական ոգին: Բայց
նմանօրինակ հեղեղի զէսք մը կ'պատմուի մեր օրերը: Ճիշտ այն
միջոցին որ ձայն տարածուած էր թէ Գերմանիա կ'խորհի Հո-
լանտան գրաւել, հոլանտացի բարձրաստիճան պաշտօնատա-
ր մը պատահամար Պէրլինի արքունիքը կ'գտնուի և սիրալիր ըն-
դունելութիւն մը կ'դնէ: Ի պատիւ այս նշանաւոր հոլանտա-
ցիին զօրահանդէս մը կրկնուի ի Բոցտա: — «Ի՞նչպէս կ'դնէ
Ձեր Վսեմութիւնն այս մեր զինուորները, հարցոց Պիլմարգ
իշխանն՝ երբ զարմանալի կանոնաւորութեամբ մի զօրագունդ
կ'անցնէր. — Այնպէս կ'երեւին, պատասխանեց հոլանտացին
ժանրախոհութեամբ, որ զիտեն թէ ինչպէս պատերազմիլ պէտք
է, բայց բարձրահասակ չեն: Պիլմարգ իշխանը քիչ մը զարմա-
ցաւ այս աննպաստ դիտողութեան վրայ: Սակայն պատասխան
չ'տուաւ նա. նոյն միջոցին ուրիշ բազմութիւ գունդեր կ'անցնե-
ին: Բայց հոլանտացւոյն վճիռն ամենուն համար մի և նոյն էր. —
չէն Բաբելոն Բաբելոն: Ի վերջէ արքունի պահակաց գումարտակը
կ'անցնի, բարձրադիրքակ և կորովի գունդը, որ մինչև անգամ
Մեծն Ֆրեդերիկ թագաւորին հսկայասէր հայրը կրնար դո՛ւր-
նել: Բայց անողորմիկ հոլանտացի քննադատը պարզապէս ըսաւ.
— չէն սնչելի զօրականներ են, բայց ոչ բաւական բարձր: Այն
ժամանակ Պիլմարգ իշխանին համբերութիւնը հատաւ և սրտնե-
ղութեամբ անոր պատասխանեց. — Այս ումիսձիգ զօրաց գուն-
դըն մեր բանակին ընտրելագոյն մասն է. կարող եմ արդեօք
հարցնել թէ ի՞նչ նշանակել կուզէ Ձեր Վսեմութիւնն չէն Բա-
բելոն Բաբելոն ըսելով: Հոլանտացին իր աչքերն Պիլմարգ իշխանին
վրայ տնկեց և ազդեցիկ ձայնով մը պատասխանեց. — «Բայց կու-
ղեմ որ կարող ենք մեր երկիրն ընդ պահել ինչև որս ուր Բաբելոն:

ԼՐԱՔԱՂ

Հայ եկեղեցիքն յԱմերիկա — Ինչպէս յայտնի է Աղդ. Պատրիարքարանի կողմէ Նոր Աշխարհի գաղթական Հայոց այցելու հովիւ կարդուած էր Արժ. Յովնէի Ծ. Վ. Սարաճեան Ամուսնացեալ մէջ Նիւ-Եորքէ դուռնած և Արեւելի մէջ հրատարակեալ նամակ մը համառօտիւ կ'նկարագրէ այն խնդրաւոր ընդունելութիւնն որով Ամերիկայի Հայ գաղթականք պատուած են Աղդ. Պատրիարքարանի ներկայացուցիչն, և այն եկեղեցական պաշտօնաւորք որ՝ առաջին անգամ լինելով՝ ըստ հայկական ծիսի կատարուած են Խաչքներու երկրին մէջ։ Արժ. Հայր Սարաճեան Նիւ-Եորքի Հայոց Ընկերութեան կողմէ հրաւիրուելով Ռոսթըրէի Նիւ-Եորք՝ այն ընկերութեան ժողովարահին մէջ ատենախօսեր է և հետեւեալ կիրակի օր ըստ խնդրանոց տեղւոյն միահամուռ աղգայնոց՝ ժամերգութիւն և պատարագ մատուցել է ըստ արարողութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ՝ Կրէյս Զբոյն կոչուած մատրան մէջ զոր մարդասիրաբար Հայոց արամադութեան ներքեւ գրած է Նիւ-Եորքի թեմին եպիսկոպոսականոց պետ Տէր Բողբոջ եպիսկոպոսն. Արժ. Սարաճեան քարոզ խօսեր է՝ նիւթ ունենալով Ս. Խաչն և հողեորապէս միխթարեր է իւր պանդուխտ հօսն՝ հողեոր պաշտամանի ներկայ գտնուած են ոչ միայն լուսաւորչական, բողոքական և հռոմէական երկսեռ աղգայնք, այլև բազմաթիւ օտարազգիք որոց վրայ ազդու տպաւորութիւն ըրած է Հայ Եկեղեցւոյ շքեղ նուագերգութիւն և արարողութեանց վսեմ պարզութիւնն։ Նիւ-Եորքի ամենօրեայ լրագրաց գրեթէ ամենքն ալ Հայոց հողեոր պաշտամունքն նկարագրող յօդուածներ հրատարակած են. ի մէջ այլոց Թ. Յ. լրագիրն գրած է. . . . «Անոնք որ ունենալիւ եղան այս պաշտամանց, հասկան թէ ինչո՞ւ համար դարաւոր դէպքեր կարող եղած չեն ճշդելու Հայոց ազգային եկեղեցին»։ Միխթարական երևոյթ մ'է՝ տեսնել որ Ամերիկա գաղթող տարաշխարհիկ Հայ պանդուխտք՝ հազուադէպ բացառութեամբ՝ իրենց երազած Ելտորատոն գլուխէն դառն յուսախաբութենէ յետոյ՝ գտնէ տարիներու ընթացքին մէջ մերթ ընդ մերթ հողեորապէս միխթարութիւն և իրենց աղգային ու կրօնական զգացումներն վառ պահելու բազաւորութիւնն կ'ունենան՝ այցելութեամբ հողեոր հովուի մը որու մնայուն պաշտօնավարութիւնն անհունապէս տւելի օգտակար կընայ լինել գաղթական Հայոց համար։

Հայ քառերանգն խումբն որ ի Պոլիս՝ ի նորոյ կազմուած է ընդ անօրէնութեամբ Պ. Մաղաքիանի և Կիւրեղեանի և մասնակցութեամբ յաջորդի գերասանաց։ Եւստիանիէ մ' ի վեր սկսած է ներկայացումներ տալ յայերէն լեզուով, ամուսն 26ին ևս ի նպատակ խաղաղի Ներսէսեան երկսեռ վարժարանին թատերական շքեղ ներկայացում մը տրուելու է յիշեալ նորակազմ Հայ գերատնտեսական խմբին՝ կողմէ Բերայի Նոր թատրոնի մէջ. որու մասնակցեր է նաև Պ. Արամեան ստանձնելով խաղին գլխաւոր դերը, Վսեմ. Արիկ Էֆ. Ուստեանի հովանաւորութեան տակ կազմուած կարգադիր մասնախումբ մը ամեն փոքր զրեւ զրեւ է այն ներկայացման արդիւնաւոր յաջողութեան համար, այնպէս որ 80 օսկւոյ ծախքը հանելէ զատ մօտ 400 օսկւոյ զուտ հատոյթ մը ևս վոյտցեր է։

Վսեմ. Տիկին Տիսար փաշա վերջերս իւր առողջութիւնը դարմանելու համար ի Բարից ուղեորութեան առթիւ Ֆիլիպպէն անցած պահուն տեղւոյն Հայ հասարակութիւնն իւր երեւելիներէն պատգամաւորութիւն մը կարգեր է որ առաջնորդութեամբ Հոգեւոր հօլիւ Գեր. Ռուսճուքլեան Հօր՝ երկաթուղւոյ կայարանին դահլէճին մէջ դիմաւորեր է զՏիկին Տիսար փաշա և փայլուն ընդունելութիւն մ'ըրեր է նմո. փոխգարձ ներկայացումներէ յետոյ, Գեր. Ռուսճուքլեան ջերմապէս շնորհաւորեր է զՏիկին Տիսար փաշա իւր գրական աշխատութեանց ինչպէս և այն անխոշոր գործունէութեան համար որով միշտ և ամեն ուրեք օգնութեան կ'հասնի իւր ազգակցաց և համայն թշուառաց ընդհանրապէս Տիկին Տիսար փաշա պերճ բանիւք շնորհակալութիւն յայտներ է Նորին Գերապատուութեան և հրաժեշտ առեր է պատգամաւորութենէն:

Պարսիկ Շահն և Պարսկաստանի հայերը. — Դաւերժէ կ'գրեն թէ Արապատականի առաջնորդ Գեր. Միթիթարեան Արաղան, Պարսից Վահափառ Շահին հետ տեսակցութեան ժամանակ այլեւս ինդրոց ծրար մը ներկայեր է Ն. Վահափառութեան: Ի միջի այլոց՝ ինդրեր է Շահին որ ի իրավա թաղի Հայոց վարժարանին թոշակ մը կապէ, ինչպէս ուրիշ Հայ վարժարանաց համար ըրած է քանի մը տարի առաջ: Վահափառ Շահը Ն. Արաղանութեան մաղթանքը՝ լսելէ յետոյ՝ Պարսիկ լեզուով պատասխաներ է թէ՛ ինք կարի յոյժ գոհ է հայերէն. թէ մասնաւորապէս իր վերջին ուղեորութեան ստեն ամեն տեղ Հայոց իրեն ըրած ընդունելութիւններն անկեղծ էին, և թէ վերջապէս՝ ինք ուխտած է յայտնի տէր առաջուքնէ աւելի սիրել Հայ ազգը և ոչ մէկ օգնութիւն զինալ անոնց համար:

Եգիպտոսի Աւաջնորդ Գեր. Մատթէոս Եպիսկոպոս Իզմիրլեան՝ ըստ հրաւիրանաց Ս. Պատրիարք Հօր՝ վերջնապէս համակերպեր է Ազգ. վարչութեան որոշման՝ վերստանձնելով իր առաջնորդական պաշտօնն: Այս առթիւ Խառն ժողովն գոհութիւն յայտներ է առ Գեր. Իզմիրլեան, միանգամայն պախարակելով այն անպատշաճ ցոյցերն որք Եգիպտոսի մէջ մի քանի անձանց կողմէ տեղի ունեցած էին՝ հակառակ օրինաւորութեան և կամաց վիճակին ողջմիտ ժողովրդեան: Նշնապէս այս առթիւ Ազգ. վարչութիւնն իր դժգոհութիւնն յայտներ է առաջնորդաց ազդեցութիւնը բեկանող այն ամեն արարմանց գէմ՝ որ ուրեք ուրեք տեղի կ'ունենան ի գաւառս: — Իսկապէս գոհութեան արժանի է Ազգ. վարչութեան դժգոհական զգացումն ի մասին գաւառաց մէջ Բէլ + Կէլ կողմէ տեղի ունեցած անպատշաճ ցոյցերն: Առաջնորդաց:

Մաներ. — Խորին ցաւով կ'իմանանք Պօլսոյ ազգային լրագիրներէն թէ ամառս մէջ իրենց մահացուն կնքած են Տիկին Հիփսիմէ Կ. Պերպերեան ի հասակի 63 ամաց, մայր ողջային նշանաւոր և առաջնակարգ տպարանապետ և փորագրիչ Նշան Էֆ. և Էդեսյոյ Օնիկի Պերպերեանի, ոյր մարմինն ամփոփուեր է Միջագիւղի գերեզմանատան մէջ. — Տիրան Բաշալեան, ի տառնելանամայ ծաղիկ հասակի, բարեկիրթ և ուսեալ երիտասարդ, ազգային եռանդուն գրագէտ Լեւոն Էֆ. Բաշալեանի եղբայր, որոյ երկրաւոր մնացորդն ամփոփուած է Միլետարի գերեզմանատան մէջ: — Սէլեւէ Բաշալեան իբր համակիրոյ արուեստագիտին և գրագիրին իւր խորին վշտակցութիւնը կ'յայտնէ յեղեալ ընտանեաց դառնաղէտ կորստեան համար:

Հրջարեալեանց Ազգ. Պատրիարքարանի — Սմեղս մէջ Կ. Պօլսոյ Ազգ. Պատրիարքարանն հետեւեալ շրջաբերականներն ուղղած է. —) առ. համայն տղայքն պաշտօնական մարմինս՝ յորդորելով զայնս ի գործադրութիւն հասանդ սովորութեան գանձանակաց շրջաբերման յամենայն եկեղեցիս՝ ի նպաստ Ս. Եջմիածնի և Ս. Երուսաղէմի Աթոռոց. բ) առ. գաւառական Առաջնորդս, յիշեցնելով նոցա իրենց պարտաւորութիւնն տեղական կառավարութեան հետ ունեցած յարաբերական խղճոց մէջ և պատուիրելով ամփոփուիլ իրենց ձեռնհասութեան սահմանին մէջ. գ) առ. քարոզիչս Մայրաքաղաքին, հրամայելով նոցա ստեպ եկեղեցւոյ բեմէն խօսիլ զրամսփոխի (Բարեպետ) անբարոյական, ազգամիտ և տնաւեր սովորութեան դէմ և զգաւալեան ծնողները դրմաժտիւ հարմանցնել իրենց դուստրը. դ) առ. համայն վանահայրս, պատուիրելով նոցա՝ առանց բանաւոր պատճառի թոյլ չտալ որ վանօրէնց միաբանք խոյս տան վանքէն, և հակառակ պարագայի մէջ պաշտօն չտալ այլուր վանախոյս միաբանից. ե) առ. համայն առաջնորդս և վանահայրս, յանձնարարելով նոցա որ իրենց հոգեւոր ինքնամեծ ներքեւ գտնուող եկեղեցականաց խստիւ պատուիրեն չպսակել զմատաղատի տղջկանս գաղտ ի ծնողաց և որք տակաւին յարբունս հասած չեն. նոյնպէս խստիւ արգիլել չաւառ կոչուած չարահայր սովորութիւնն: — Փափաքելի է որ Ս. Պատրիարք Հօր սոյն հիգեակ շրջաբերականք իրենց օգտակար հետեւանքն ունենան:

Նուէր Ազնուափայլ Տիկին Ս. Սպարդաբեանի. — Ըստ իւր գեղեցիկ սովորութեան՝ Տիկին Սրբուհի Սպարդաբեանն՝ այրի Յովհ. Էֆ. Սպարդաբեանի, Պատ. Հոգ. Ընկերութեան ղեկած է Ֆրանսիոյ օրպէս զի Ազգ. Հոգի. վարժարանի աղքատիկ աղջկանց ղեկստ շինուի Պատ. Հոգ. Ընկերութիւնն՝ ըստ կամաց վեհաձեռն նուիրատուին, 20 կարօտ սանուհիներ կանչել տալով անոնց մէջ ըմբռնեց այդ նշաններն և յիշեալ սանահետք երախտագիտական զգացմանց հետ իր շնորհակալքոյ յատուկ զրով յայտնեց Ազգ. Տիկին Ս. Սպարդաբեանի, որ այսպէս միշտ կ'ինամե և կ'մխիթարէ կարօտեալներն իր գովելի առատասրտութեամբ:

Ն.

ԳՍՂԱՔԱԿԱՆ

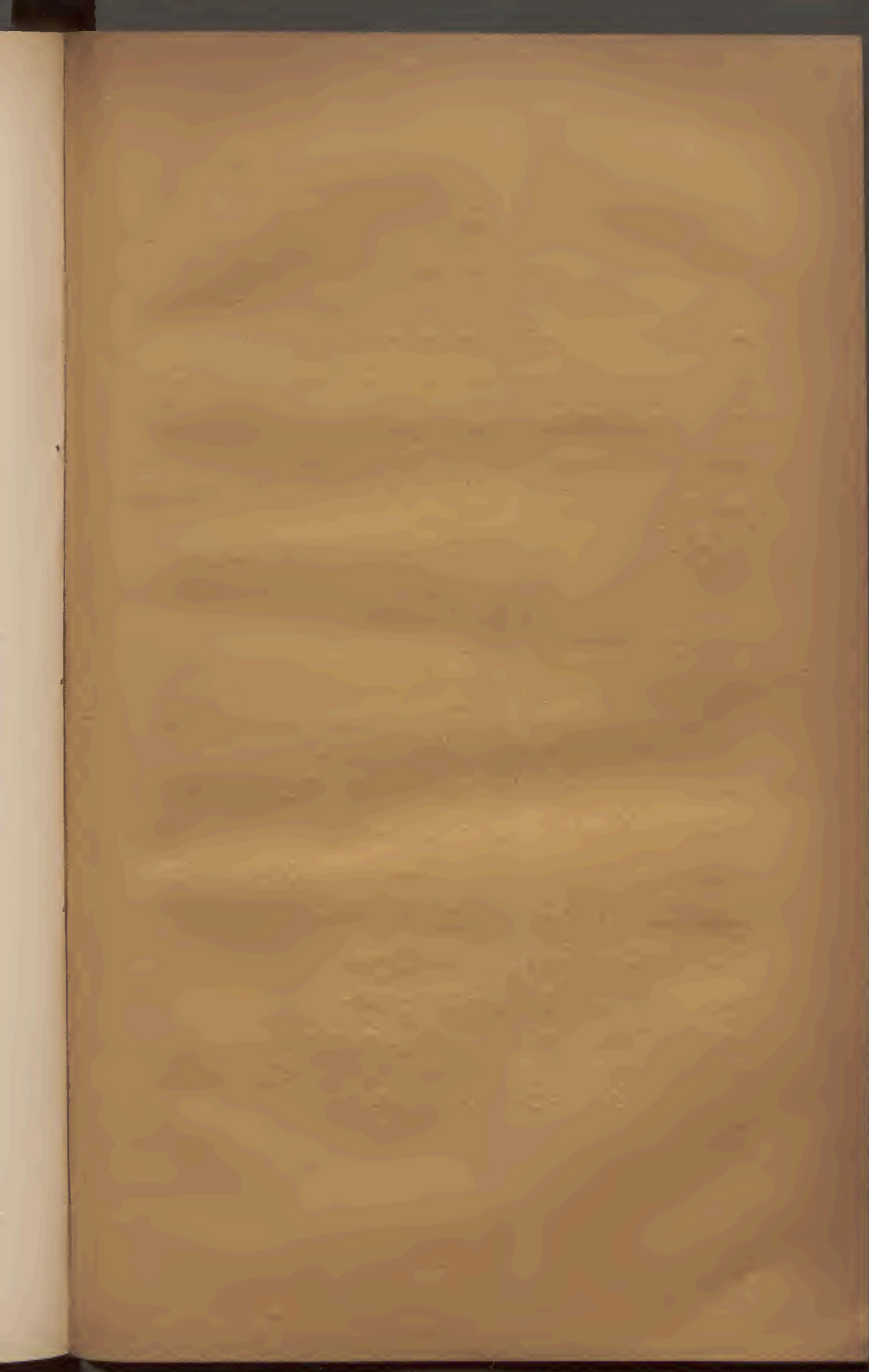
Ձերանա կ'հանդ չի Արուեստահանդ իսի փոթորկալի, փառահեղ ու հրաշալի օրերը կ'անցնին: Երբեքի աշտարակին չուրջն փլատակներու կոյտ մը կ'երկի քանդոն ու փլուզմ կ'սկսին: Բարիցիին անմխիթար է. գէթ իր փիլաց սխալներու համար թատերական ու քաղաքական խաղերով կ'ըրօսնու: Նորընտիր Ազգային ժողովն իր առեանը կ'ըմտայ. նախագահ կ'ընտրէ Պ. Յօրհն, ընտրութեանց փաերացման կ'ձեռնարկէ և Պուլանժեական երեսփոխաններն Տիլօն և Նաքի՝ չընդունիր: Յոյրեր կ'իշխն, բողոքներ կ'լսուին ի նպաստ ողբալի Պուլանժի. խրովա-

րարներ կ'ներբաղալուն՝ հակառակ այն յայտարարութեան
զոր անճարալի այլ մեծարան զօրապետը կ'արձակէ կառավա-
րութեան ղէմ: Նոյնպէս պատեհ առիթ կ'համարի և Վիգգ օր
Նախօրէոն յայտարարութիւն մը հանելու՝ որու զխաւոր եմաս-
տըն է թէ՛ Նախօրէոնեան իշխանութիւնն հանրաժարական է:
Նիթէ յաւելուր որ Սըտանի կ'տանի՝ այն աւելի մեծ ճշմարտու-
թիւն մ'ըսած պիտի լինէր: Պ. Գիրար կ'մնայ իր պաշտօնին մէջ.
դաւժեմ է կ'հրաժարի միայն ծովակալ Գրանձ: Իր ծրագիրը կը
ներկայէ Ժողովին՝ որ գոհութեամբ կ'ընդունի զայն: Մըագիրը
կ'առաջարկէ ի բաց թողուլ Սահմանադրութեան վերաքննու-
թեան, Նիկեղեցւոյ և Պետութեան բաժանման հրատապ խնդիր-
ներն և ներքին վերանորոգմանց զբաղիլ. այս է՝ թեթեւեղ տուր-
քերն, արդարութիւնն աւելի զիւրազին ընել, երկաթուղեաց
գծերն աւելցնել, առևտրական դաշնագրերն բարեշրջել: Սակայն
Ֆրանսա, մասնաւոր Ռարիզ՝ քաղաքական անդ որք կեանք չ'ոյ-
րեր: Ստէպ արքայական, կայսերական և բաղդաձեղ իր հետա-
մուտներու ետեւէն կ'վազէ, և այս նպատակաւ կուսակցութեանց
ոգին կ'բորբոքէ և կենսական ոյժեր վտանգի կ'մատնէ: Առաջին
օրէն Պ. Գիրարի պաշտօնէութիւնը ձախողութեան կ'հանդի-
պի՝ լուցկիի մենավաճառութեան և կանանց զիւրային աշխա-
տութեան խնդիրներու առիթը՝ երբ պահպանողական և արմա-
տական կուսակցութեանց միանալովը տկար մեծամասնութեամբ
մ'անկմանէ հաղիւ ուրեմն կ'ազատի: Անգլիա ունի միշտ իրլան-
տայի հոգն: Մինչ Խորհրդարանը միակ է՝ նշանաւոր ատենա-
բաններ՝ ըստ սովորութեան՝ կ'արտասանեն թեր ու ղէմ ճա-
ռեր, որ օրագիրներու միջոցաւ ամեն տեղ կ'տարածուին: Այս
ճառերուն առանձին է Իրլանտական ինքնօրինութեան հին
խնդիրը: Յաջորդ հանրաին ընտրութեանց ժամանակ աղաքա-
կանը կ'յուսան տանել յաղթանակն, մինչդեռ միութենականը
հակառակը կ'սնդեն: Ինքնին անյայտ է խնդրոյն ելքն և թէև
մասնակի երեսփոխանական ընտրութիւններն Պ. Ալատսղընի
նպաստաւոր, չեն արտայայտեր հասարակաց կարծիքը: Աւստրա-
լիոյ անգլիական գաղթականութիւններն դաշնակցութիւն մը
կաղմելու խորհրդով կ'պարտապին՝ ի պաշտպանութիւն հանրային
չափուց: Նոր Հարաւային Ուէլսի պաշտօնապետ Պ. Հենրի Բարքս
կ'առաջարկէ դաշնագիր ընդհանուր ժողով կազմել և խնդիրը
նկատողութեան առնուլ, խնդիր որ՝ եթէ լուծուի, թէև զըժ-
ուարին է, կրնայ առաջնորդել Կայսերական մեծ դաշնակցու-
թեան մ'որ Անգլիոյ պետական մարդոց խորհրդածութեան տ-
նարկան եղած է ժամանակէ մ'իվեր: Գանատա այսպիսի դաշ-
նակցութեամբ մը կ'կառավարուի և ունի իր ժողովն, ձերա-
կոյան և Անգլիոյ Թագուհւոյն իշխանութիւնն զրեթէ անուա-
նական է: Ուէլսի իշխանն յեղիպոտոս սիրայիր ընդունելութիւն
մը կ'դնէ, և իր որդին Վիգգ օր իշխանն ի շրջկատան: Իտա-
լիոյ, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ վեհապետներու և Պիզմար իշխանին
և Գալնոքի կոմսին տեսակցութիւններն, Ռուսիոյ Կայսեր տա-

րեգարձի մ'առթիւ արտասանած խօսքերը կ'մեկնուին իրրև խաղաղութեան գրաւախաններ, թէև սպառազինութիւնը ամեն ուրեք կ'շարունակուին և մեծ տէրութեանց եմտացոյցներն ամեն տարի գինուորական և ռազմական նորանոր ծախուց յաւելեամբ կ'ուռին՝ անտանելի տրոց բռնին տակ ճնշելով ժողովուրդները: Այլ և այլ հակադերձարական, համամերիկեան, ծովային խնդիրներու համար, դեսպանաժողովներ կ'գումարուին ի Պէլժիա՝ զերաւաճառութիւնն ի սպառ ջնջելու միջոցներ գտնելու նպատակաւ, յԱմերիկա՝ օտար հպատակութեանց խընդիրն լուծելու, ինչպէս նաև ծովային ուղևորութեանց ապահովութեան համար փարոսներ հաստատելու: Թէև Միացեալ Նահանգաց մէջ Լին և Պոսդօն քաղաքներն աղետալի հրդեհներ զատահելով սոսկակի վնասներ կ'աւտճառեն, սակայն Նախագահն՝ Պ. Հէրիսըն՝ վարդազոյն պատկեր մը կ'զծէ իր ճառին մէջ առ ժողովն, և երկրին ընկերական, առևտրական և եմտական բարօրութեան վրայ կ'ծանրանայ, նա մանաւանդ գանձային վիճակին վրայ, յայտարարելով որ տարուէ տարի հասոյթներն կ'աւելնան և գանձին պահեստի դոււարները կ'առատանան: Սակայն Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը չուզեր շեղիլ սլաշտպան դրութենէ և մաքսային տուրքերը վեղչել: Պրագիլիոյ կայսրութիւնը յանկարծ հանրավարութիւն կը դառնայ, և Տօմ Բետրօ՝ ժողովրդասէր, հանճարեղ և գիտնական կայսրն կ'ստիպուի հրաժարիլ և ընտանեօր Լիզսոնա վերադառնալ: Առժամեայ կառավարութիւն մը կ'կազմուի՝ ընդ Նախագահութեամբ Թօնսէզա զօրապետին՝ որ այս հանդարտիկ անտրիւն յեղափոխութեան պարագլուխն է, և մեծ մասամբ խմբագիրներ նոր պաշտօնէութեան անգամակից կ'կարգուին: Կ'կանխուի թէ վաղուց պատրաստուած է այս յեղափոխութիւնըն, վասն զի ժողովուրդն եթէ ոչ կայսրէն՝ որու 300 հազար ոսկի իրրև պարգև արուելէ վաս՝ 90 հազար ոսկի նաև տարեկան թոշակ կ'կապուի և մեծ պատուով ճամբայ կ'ղրուի, դժգոհ էր Գահաժառանգ իշխանուհիէն և իր ամուսին՝ Էօ կոմսէն: Նոր հանրավարութիւնը պիտի կոչուի Պրագիլիոյ Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւն, նահանգներ որ քսանի չափ են, իւրաքանչիւրն իր ներքին անկախութիւնն ու ինքնօրինութիւնն վայելելով, մինչ Պրագիլիա գրեթէ Եւրոպայի տարածութիւնն ունի և կոչուած է կարևոր դեր մ'ունենալ Նոր Աշխարհի մէջ եթէ երկպառակութեան և խռովութեանց չմատնուի:

Թերթիս 323 Երեզ Գուրու, պէտք է կարդալ Էւրոպայ:

Խմբագիր-Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Արևելեան Մամուլ տարեգրինն է Չմիւռնիոյ համար 3^{1/2}
արծաթ մէճիտիյէ, իսկ դուրսերու համար՝ 4:

Խմբագրութեանս վերաբերեալ ամեն նամակ, ձեռա-
գիր պէտք է ուղղել առ Խմբագիր-Տնօրէն Մ. Մամուր-
եան, Մամուրեան Տպարան Մեսրոպեան վարժարանի
քով:

Անվճար նամակ կամ ծրար չընդունուիր:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Բաժանորդ գրուել ուղղը կրնայ գիմել

ԶՄԻՌՆԻՍ առ Խմբագիր-Տնօրէնն.

Կ. ՊՕԼԻՍ Մեծ. Ն. Կ. Պէրպէրեան. Լսէ՛ք Զապէէ հարդէն, 63.

ՏՐԱՊԻԶՈՆ » Գարուն Ս. Չիլենկիւրեան.

ԴԱՎՐԷԺ Աւագ խան Աֆտանտիւեանց.

ՊՕԹՈՒՇԱՆ Արժ. Տ. Պօլոս Յակոբեան.

ՄԱՐՍԻԼԻՍ Մեծ. Ս. Միրզայեանց. M. S. Mirzayantz.

MARSEILLE.

ՄԱՆՉԷՍԹԷՐ Գեր. Ս. Վ. Պարոնեան: